

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ
імені Михайла Туган-Барановсько

Навчально-науковий інститут ресторанно-готельного бізнесу та туризму
Кафедра туризму та країнознавства

ДОПУСКАЮ ДО ЗАХИСТУ

Гарант освітньої програми

д.е.н., доцент

_____ Горіна Г.О.
« ____ » _____ 2021 року

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття ступеня вищої освіти «Бакалавр»
зі спеціальності 242 «Туризм»
за освітньою програмою «Туризм»

на тему: «Оцінка рекреаційного потенціалу України в системі світового
туристичного ринку»

Виконав здобувач вищої
освіти

4 курсу групи ТУР-17

Яковин Альона Олександрівна

(підпис)

Керівник:

д.е.н., професор Павлова В.А.

(підпис)

Засвідчую, що у кваліфікаційній
роботі немає запозичень з праць
інших авторів без відповідних
посилань
Здобувач вищої освіти _____

Кривий Ріг
2021

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ
імені Михайла Туган-Барановського

Навчально-науковий інститут ресторанно-готельного бізнесу та туризму
Кафедра туризму та країнознавства
Форма здобуття вищої освіти очна
Ступінь «Бакалавр»
Галузь знань 24 «Сфера обслуговування»
Освітня програма «Туризм»

ЗАТВЕРДЖУЮ:

Гарант освітньої програми

д.е.н., доцент

_____ Горіна Г.О.
« ____ » _____ 2021 року

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Яковин Альоні Олександрівні

1. Тема роботи «Оцінка рекреаційного потенціалу України в системі світового туристичного ринку».
Керівник роботи д.е.н., професор Павлова В.А.
Затверджені наказом ДонНУЕТ імені Михайла Туган-Барановського від «11» січня 2021 року № 20-с
2. Строк подання студентом роботи: «14» червня 2021 року
3. Вихідні дані до роботи: наукова і періодична література з теми дослідження, мережа Internet, офіційні данні Державно служби статистики України, статистичні данні кноета
4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити):
 - 1) дослідити поняття, предмет та об'єкт рекреації.
 - 2) проаналізувати рекреаційні ресурси природного та антропогенного походження України, а також її рекреаційний потенціал в системі світового ринку;
 - 3) висвітлити проблеми розвитку рекреації в Україні та рекомендації щодо їх вирішення.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень) графіки, таблиці, схеми, рисунки

6. Дата видачі завдання «01» лютого 2021 року.

7. Календарний план

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Добір та аналіз літературних джерел, визначення об'єкту, предмету та завдань дослідження	01.02.2021 - 15.02.2021	
2	Підготовка основної частини роботи	16.02.2021- 15.04.2021 р.	
3	Підготовка висновків та рекомендацій роботи	16.04.2021 – 31.05.2021 р.	
5	Аналіз та інтерпретація отриманих результатів, оформлення роботи	01.06.2021- 13.06.2021	
6	Надання виконаної та оформленої кваліфікаційної роботи на кафедру відповідно до вимог STU 02.02-30-2020	14.06.2021 р.	

Здобувач В.О.

Яковин А.О.

Керівник роботи

Павлова В.В.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського

Навчально-науковий інститут ресторанно-готельного бізнесу та туризму
Кафедра туризму та країнознавства

ДОПУСКАЮ ДО ЗАХИСТУ

Гарант освітньої програми

д.е.н., доцент

_____ Горіна Г.О.

« ____ » _____ 2021 року

**ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА
ДО КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ**
на здобуття ступеня вищої освіти «Бакалавр»
зі спеціальності 242 «Туризм»
за освітньою програмою «Туризм»

на тему: «Оцінка рекреаційного потенціалу України в системі світового туристичного ринку»

Виконав здобувач вищої
освіти

4 курсу групи ТУР-17

Яковин Альона Олександрівна

_____ (підпис)

Керівник:

д.е.н., професор Павлова В.А.

_____ (підпис)

Засвідчую, що у кваліфікаційній
роботі немає запозичень з праць
інших авторів без відповідних
посилань
Здобувач вищої освіти _____

Кривий Ріг
2021

РЕФЕРАТ

Загальна кількість в роботі:

сторінок 45	рисуноків 12	таблиць 7	додатків 0
графічного матеріалу 12		використаних джерел 24	

Об`єкт: рекреаційний потенціал України в системі світового туристичного ринку.

Предмет: рекреаційні ресурси України.

Мета: здійснення аналізу рекреаційних ресурсів України та надання практичних рекомендацій щодо розбудови рекреаційного потенціалу України на світовому ринку туристичних послуг.

Методи дослідження: аналітичний, описовий, статистичний, синтез, дедуктивний, графічний, порівняльний та інші.

Основні результати: Досліджено поняття та сутність рекреації, проаналізовано рекреаційний потенціал України, зроблено аналіз ресурсів природного та антропогенного походження, зроблені висновки на основі сучасного становища туризму, приведені статистичні та графічні данні на яких базувалось дослідження ринку.

Ключові слова: рекреація, рекреалогія, рекреаційний потенціал, туризм, природні ресурси, інфраструктура, коронавірус, географія рекреації, рекреаційна територія, рекреаційне природокористування, вільний час, відновлення, оздоровлення, лікування, курорти, санаторії, бальнеологія.

Зміст

Вступ	4
Основна частина	6
Висновки та рекомендації	42
Список використаних джерел	48

ВСТУП

На сучасному етапі рекреація займає все більш значне місце у житті людини, при цьому так чи інакше торкається різних сфер діяльності. Особливо рекреація має велике значення для економіки, екології та медицини країн. Через те, що люди все більше віддаляються від свого природного середовища, потреба в рекреації все зростає. Створені штучні умови для життя впливають на психічне та фізичне здоров'я людини негативно: активна виробнича діяльність підприємств, нерозподілене навантаження на тіло людини.

Україна, володіючи численними історичними та культурними цінностями, унікальними рекреаційними ресурсами, зможе досягти значного економічного ефекту в туристичному бізнесі. Туризм визнано одним з пріоритетних напрямків національної культури й економіки. І це повністю погоджується зі світовими тенденціями, які свідчать, що туристична сфера буде індустрією XXI століття. Природно-кліматичні та історичні умови створили на Україні потужну ресурсну базу для розвитку туристично-рекреаційної індустрії, та розбудови відповідної інфраструктури. Основними факторами привабливості рекреаційно-туристичних ресурсів є природа, клімат, мистецтво, історія, харчування, архітектура, релігія. Уся територія України характеризується виключно сприятливими умовами для проведення різних видів туристичної діяльності та наявністю різноманітних рекреаційних ресурсів для відпочинку і лікування населення.

Проблематиці теоретичних й прикладних аспектів розвитку ринку рекреаційних послуг присвячено праці вітчизняних та закордонних вчених, зокрема: І.Г. Богатюк, Т.Н. Каджаметова, В. Члаїдзе, О. П. Гавриленко, С.П. Кузик, В. І. Стафійчук, Ю. С. Кушнірук, М.І. Басловяк, Круцевич, Т.Ю. Безверхня Г.В., В. Л. Голубева, Т. Н. Одинцова, Максимюк М.Н., Сажнева Н.М., Ступень Н.М., Дейнека Л.А., Желтикова С.В., І. О. Гродзинська, С. Г. Нездоймінов, О. В. Гусєва, А. В. Замкова, Рутинський М. Й., Бейдик О. О.

Незважаючи на достатньо велику кількість праць з досліджуваної проблематики та значущість отриманих наукових результатів, слід зазначити, що важливі теоретико-методологічні та практичні питання дослідження розвитку ринку туристичних послуг залишаються невирішеними, а саме: відсутність належної інфраструктури, розвинутої транспортної системи, нового обладнання та стратегії розвитку рекреаційної діяльності в Україні.

Метою кваліфікаційної роботи є здійснення аналізу рекреаційних ресурсів України та надання практичних рекомендацій щодо розбудови рекреаційного потенціалу України на світовому ринку туристичних послуг.

Завдання кваліфікаційної роботи полягають у тому, щоб дослідити поняття та сутність рекреації, проаналізувати рекреаційний потенціал країни, зробити повний аналіз ресурсів природного та антропогенного походження, зробити висновки на основі сучасного становища туризму, привести статистичні та графічні данні на яких базувалось дослідження ринку, зробити прогнози подальшого розвитку.

Об'єктом цієї роботи є рекреаційний потенціал України в системі світового туристичного ринку.

Предметом є рекреаційні ресурси України.

Методи дослідження як: аналітичний, описовий, статистичний, синтез, дедуктивний, графічний, порівняльний та інші.

Кваліфікаційна робота складається з вступу, основної частини, висновків та рекомендацій та списку використаних джерел.

ОСНОВНА ЧАСТИНА

Невід'ємною складовою життєдіяльності людини є як праця, так і відпочинок. Але, не дивлячись на це, то теоретичне осмислення процесу і способів відновлення психічних та фізіологічних сил людини стали окремо вивчатися лише у другій половині XX століття, у той час як трудова діяльність та її суспільні досягнення вже давно досліджувалися багатьма науками (географією, соціологією, економікою та ін.). Таке осмислення здійснюється, зокрема, в межах рекреалогії.

Перші кроки становлення рекреалогії як самостійної галузі наукового пізнання починаються в 90-х роках XX століття. Це обумовлювалося тим, що велика кількість проблем рекреації вже не могли розв'язуватися в рамках географії, медицини, економіки, соціології чи екології (сама рекреаційна географія зародилася ще у 20-х роках XX століття), оскільки рекреаційна діяльність набула значення міждисциплінарного об'єкта. Поява нової науки була зумовлена як саморозвитком системи наук, так і безпосередніми потребами суспільства.

В. Члаїдзе зазначає такі фактори, що вплинули на формування і подальший розвиток рекреалогії:

- збільшення тривалості вільного часу та різноманітність форм і методів його використання;
- осмислення суспільством значення рекреаційної діяльності для розвитку особистості, поліпшення та збереження здоров'я, а також підвищенні соціально-трудового потенціалу населення;
- усвідомлення необхідності наукового осмислення феномену «рекреаційної діяльності» як сукупності безлічі нових для суспільства процесів;
- розуміння актуальності організації наукової бази для подальшого розвитку рекреаційної культури і організації рекреаційної діяльності;
- різні проблеми, вирішення яких необхідне для виявлення закономірностей рекреаційної діяльності та підвищення ефективності її організації [12].

В географії найчастіше вживається визначення рекреалогії (від лат. *гесгео* – відновлюю та грец. *logos* – вчення) як галузі знань «про причини та способи здійснення рекреаційної діяльності як невід'ємної складової життя кожної людини і людського суспільства, соціально-культурні, економічні, антропо-екологічні механізми організації цієї діяльності та її наслідки» [12].

Кожен вчений визначає поняття рекреалогії зі своєї точки зору.

У однойменному навчальному посібнику Стафійчук В. І. рекреалогія визначається як «комплексна суспільно-природнична наука про фактори, способи здійснення, результати та закономірності процесів відтворення психічного та фізіологічного здоров'я людини» [12].

Ю. Кушнірук у свою чергу запевняє, що «рекреалогія – є наукою про відпочинок, відновлення фізичних і духовних сил людини, оздоровлення завдяки природі» [11].

«Рекреалогія – це наука, яка вивчає розвиток та відновлення живих сил організму. Головною задачею рекреалогії є вивчення змісту та умов діяльності людини, що здійснюється в неробочий час.» - зазначає у своїй статті «Рекреація в спортивно-масових заходах для спортсменів і глядачів» Баслов'як М.І. [13].

Чітким та лаконічним є визначення науки В. Члаїдзе: «Рекреалогія – наука про відновлення і розвиток живих сил організму» [12].

Тобто рекреалогія – це наука, що займається вивченням такого процесу, як рекреація. Це поняття не має одного чіткого визначення. Автори книг, спеціалісти та вчені визначають її по-різному. Дослідженням даного явища займаються фахівці різних галузей знання – географи, біологи, психологи, екологи, медики, соціологи, економісти. У зв'язку з цим, слід зазначити великих труднощів у визначенні кола понять, що відносяться до рекреаційної діяльності. Рекреація як така є одним з основних об'єктів дослідження таких наук, як рекреаційна географія, Рекреалогія, рекреаційне природокористування та інших [15].

«Рекреація (з лат. Recreatio – відновлення) є комплексом заходів щодо оздоровлення, які здійснюються для відновлення працездатності і нормального самопочуття здорової, але стомленої людини. Поняття охоплює всі види відпочинку – санаторно-курортне лікування, туризм.» – в одній зі своїх останніх робіт (Енциклопедія туризму, 2000) наводить такі визначення даного поняття В.А. Квартальнов, так : рекреація представляє із себе: розширене відтворення фізичних, інтелектуальних і емоційних сил людини; будь-яку гру, розвагу та схоже, що використовуються для відновлення фізичного та ментального стану людини; □ сегмент індустрії дозвілля, пов'язаний з участю населення в активному відпочинку на відкритому повітрі, що припадає переважно на уїк-енд; перебудова організму і людських популяцій, що забезпечує можливість активної діяльності при різних умовах, характер і зміни навколишнього середовища; цивілізований відпочинок, який забезпечувався б різними видами профілактики захворювань в стаціонарних умовах екскурсійно-туристськими заходами, а також в процесі занять фізичними вправами [13].

У своєму посібнику Ю. Кушнірук дає таке визначення : «Рекреація – це процес відтворення фізичних, духовних і невро-психічних сил людини за допомогою природних факторів» [11].

Круцевич Т.Ю., Безверхня Г.В. під рекреацією розуміють як біологічну активність людини, що спрямовується на відновлення фізіологічного, фізичного потенціалу, на оздоровлення душевних і духовних сил, що втомлюються в процесі роботи, рутини або хвороби. Тож на сьогодні рекреацію можна трактувати як цілісне соціально-культурне та фізичне оздоровлення [14].

Усі визначення рекреації, що були подані вище, збігаються у тому, що це є комплексом дій, які спрямовані на відновлення сил людини, її працездатності та самопочуття, на відпочинок.

Рекреація для всіх є різною. Більша кількість з нас навіть не знають, про те, що ми нею займаємося. Поряд з нею існує таке поняття, як рекреаційні ресурси, тобто всі види ресурсів, які можна використовувати для задоволення потреб людей у відпочинку та туризмі. На їх основі можлива організація галузей

господарства, що спеціалізуються на послугах рекреації . До рекреаційних ресурсів включають: природні комплекси і їх компоненти (рельєф, клімат, водойми, рослинність, тваринний світ), культурно-історичні пам'ятки, економічний потенціал території, що включає інфраструктуру, трудові ресурси [13].

Рекреаційна діяльність – це вид життєдіяльності людини, який передбачає відтворення життєвих сил, оздоровлення і задоволення духовних потреб. Для того, щоб здійснювати свою діяльність людині потрібен час. Він буває робочим та вільним [7].

Вільний час витрачають на задоволення біологічних потреб, домашні справи та рекреацію.

Рекреацію можна визначити як заняття дозвіллям у вільний час і може включати дуже різні види діяльності, такі як гольф, спортивна риболовля та скелелазіння. Однак визначення відпочинку як туризму є більш складним завданням.

Почнемо з вивчення деяких рекреаційних термінів, поширених у туристичній галузі. Відпочинок на свіжому повітрі можна визначити як “діяльність на свіжому повітрі, яка проходить у природних умовах, на відміну від висококультурного або керованого ландшафту, такого як ігрове поле чи поле для гольфу”. Цей термін, як правило, застосовується до занять на свіжому повітрі, якими займаються люди і які розташовані поблизу їхньої громади. Коли ці заходи віддалені, і люди повинні проїхати деяку відстань, щоб брати в них участь, їх часто описують як пригодницький туризм.

Рекреаційна діяльність є найпростішим елементом рекреаційної діяльності та дозвілля [7].

Рекреаційний час є частиною соціального часу спрямований на задоволення рекреаційних потреб.

Простір – частина соціального простору, що використовується для відпочинку діяльність (простір може бути як фізичним, так і віртуальним, наприклад інтернет).

Рекреаційна система – система, спрямована на рекреаційну діяльність, що складається з декількох елементів [13].

Рекреація виконує соціальну, економічну та природоохоронну функції.

Соціальна функція полягає в задоволенні людських потреб специфічного характеру у відпочинку, оздоровленні, спілкуванні з природою та сприяє зміцненню здоров'я суспільству.

Економічна функція – це відновлення робочої сили. Рекреація сприяє підвищенню працездатності, збільшенню фонду робочого часу і продуктивності праці. Також завдяки рекреації збільшується сфера застосування праці та прискорюється розвиток соціальної і виробничої інфраструктури на територіях рекреаційного природокористування, тобто на територіях де використовуються природні ресурси для рекреації.

Природоохоронна функція відповідає за попередження деградації природних рекреаційних комплексів від впливу людської діяльності, зокрема рекреаційної.

Ми можемо виділити також медико-біологічну функцію, вона займається санаторно-курортним лікуванням та оздоровленням.

Методично - рекреаційне природокористування слід визначати як єдність процесів організації рекреації населення з використанням природних ресурсів і умов, передбачення змін стану навколишнього середовища під впливом рекреаційної діяльності, задоволення потреб населення в природних рекреаційних ресурсах та відновленні робочої сили.

Рекреаційні умови являють собою сукупність компонентів та властивостей природного середовища, які сприяють рекреації : наявність лікувальних джерел, особливості ландшафту та клімату, природні можливості для активного відпочинку, мисливства, рибальства та занять спортом, рослинний та тваринний світ.

Рекреаційна географія – наукова галузь географії, що вивчає закономірності функціонування, формування та збільшення територіальних рекреаційних систем, які складаються з культурних та природних комплексів, інженерних споруд які використовуються в рекреації, а також рекреантів, обслуговуючого персоналу та управління [7].

Рекреаційна географія досліджує території рекреаційних систем, займається розробкою принципів створення рекреаційного господарства та основ рекреаційного природокористування.

В рекреаційній географії широко користується такими термінами як рекреаційна галузь, рекреаційний потенціал, рекреаційна діяльність.

Рекреаційна галузь – це та галузь господарства, що є пов'язаною з освоєнням ресурсів рекреації, створенням об'єктів рекреації, галузь невиробничої сфери надання послуг.

Явища і об'єкти антропогенного та природного походження, які використовуються для оздоровлення та відпочинку називають рекреаційними ресурсами. Територія, що використовується для масового відпочинку, туризму та рекреації – є рекреаційною територією. Для прикладу та візуалізації рекреаційної території держави наведемо карту рекреаційних ресурсів Україні (рис. 1).

Рекреаційним об'єктом визначають те місце з обмеженою площею, що використовується для рекреаційних потреб: озеро, посадка, лісова галявина, пляж, парк і т.д.

Ступінь прямого впливу людини на рослинний покрив називають рекреаційним навантаженням (ущільнення, витоптування, забруднення) Воно виражається в кількості людей або людино-днів на одиницю площі, або рекреаційний об'єкт за певний проміжок часу.

Рекреаційний потенціал є сукупністю соціально-економічних, історико-культурних та природних передумов створення рекреаційної діяльності на певній території [11].

Продовження табл. 1

1	2
За характером використовуваних транспортних засобів	Автомобільна (індивідуальна), Авіаційна, автобусна (рейсова та чартерна), залізнична, теплохідна (морська, річкова, круїзна)
За рівнем рухливості	Стаціонарна, кочова
За характером організації	Регламентована (планова), самодіяльна (організована, неорганізована)
За тривалістю	Короткочасна, тривала
За правовим статусом	Національна (внутрішня), міжнародна (іноземна)

На рекреаційну діяльність впливає низка факторів (рис.2), головними серед яких є: соціально-економічні, демографічні, ресурсно-екологічні, геополітичні, соціально-психологічні.

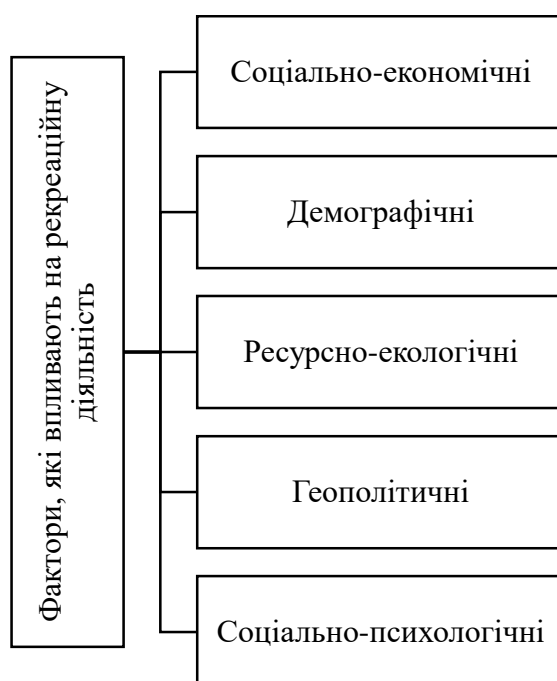

Рисунок 2 – Фактори, які впливають на рекреаційну діяльність

Соціально-економічні фактори впливають на території відпочинку зі встановленим рівнем цін на послуги рекреаційного характеру та їх економічну доступність для верств населення з різним рівнем доходу. На вартість та різноманітність послуг з рекреації впливають середні доходи населення в регіоні. Також вони впливають на розвиток території у заданому напрямі.

Низька інвестиційна привабливість курортів, що відвідує невелика кількість рекреантів. Для того, щоб зменшити ризики підприємства, інвестиції вкладаються лише в кращі курорти, що в свою чергу призводить до виникнення великої кількості занедбаних курортів, які так і лишаються без уваги.

Демографічні - фактори містять в собі інформацію про вікову статистику населення, тобто співвідношення дорослих, дітей та пенсіонерів. Інформації щодо статі тощо. Показники природного руху народжуваності, смертності, населення та середня тривалість життя також можна віднести до демографічних факторів. В цю сукупність показників необхідно включити також і відток постійного населення.

Основна вимога для розвитку діяльності в рекреаційній сфері в тому чи іншому регіоні, крім природних сприятливих факторів, полягає в проживанні населення певної місцевості. Але низький рівень заробітної плати, безробіття та відсутність життєвих перспектив призводять до поступового зменшення кількості постійного населення, рекреаційні території стають все менш привабливими у цьому регіоні.

Ресурсно-екологічні – це фактори середовища що нас оточує.

1. У людини існує потреба у наявності певних ресурсів – рекреаційних джерел для повного фізичного та морального відпочинку. Ці джерела можуть бути водними (природні або штучно створені), лісопарковими зонами тощо.

2. Пристосованість території залежить від кількості екологічних показників, чим вони більше, тим більш пристосованою вона є для розміщення об'єктів рекреації. Але окрім того, що людина є не лише спостерігачем за природою, а й активним споживачем її ресурсів. Тож найбільш привабливими територіями для розміщення об'єктів рекреації будуть території, які мають сприятливі умови для збирання , ягід, грибів, риболовлі й мисливства, відпочинку на пляжі тощо.

Геополітичні фактори – їх значення в сучасному світі займає не останнє місце. Майже всі країни світу мають дохідну статтю бюджету у вигляді доходів від туризму та використання рекреаційних територій. Геополітичні фактори характеризують доступність різних верств населення до певних рекреаційних територій. На цей показник може впливати зовнішня та внутрішня політика держави щодо переміщень населення з метою відпочинку та туризму (тривалість та складність оформлення туристичних віз до певної країни, кількість документів, що потрібно для цього зібрати), різноманітність способів такого переміщення (літаком, потягом, автошляхами тощо). Повноцінно відпочити й отримати максимальний рекреаційний (оздоровчий) ефект людина може лише на спеціальних територіях у віддалені від місця свого постійного проживання. Ці території володіють такими характеристиками як: мальовничість, контрастність форм ландшафту, наявність водних об'єктів, сприятливі природно-кліматичні умови, доступність, велика різноманітність видів ягід, грибів, лікарських рослин тощо.

Соціально-психологічні фактори враховують менталітет, колорит та традиції місцевого народу.

З економічного погляду, ментальнітет, традиції та звичаї формують попит населення на той чи інший вид відпочинку, що у свою чергу, впливає на його популярність і доступність . Але якщо слідувати стереотипам в плануванні розвитку територій рекреації певного регіону, це може призвести до знецінення такого відпочинку, а це значить, що знизиться його ефективність.

Необхідно враховувати соціально-психологічні фактори у час планування територій рекреації, але вподобання з часом можна змінити, якщо їх направити у потрібне русло. Звичайно, це понесе більшість матеріальні затрати та матиме більший термін окупності, але у випадку правильного підходу це гарантуватиме результат, який буде задовольняти соціально-економічні потреби людей і триватиме довго.

Та всі ці фактори працюватимуть лише якщо на території буде особливий об'єкт – атрактор. С.А. Боголюбов вважає, що атрактор є об'єктом або комплексом об'єктів, які розташовуються на певній території, при цьому вони мають різні властивості, які представляють інтерес для туристів та рекреантів, й на основі цього сформовують мету відвідування об'єктів привабливості

Важливим завданням організаторів і проектувальників відпочинку полягає в правильному підборі території для організації рекреаційної діяльності, у наповненні її атракторами, антропогенного походження, властивості яких задовольняють потреби рекреантів. Привабливість території буде зберігатися тривалий час лише в тому разі, якщо їх експлуатаційні характеристики будуть підтримуватися, розроблятися та впроваджуватися нові методи презентації атракторів, якщо будуть з'являтися нові властивості, вони будуть постійно вдосконалюватися і при цьому вони будуть доступними до рекреаційних об'єктів, а також створюватимуться нові рекреаційні центри. Недооблік цих факторів призведе до зменшення інтересу і, як наслідок, зниження доходу від користування такими територіями в майбутньому [16].

Загалом можна виділити такі види рекреаційної діяльності: оздоровчо-курортна, оздоровчо-спортивна, пізнавальна, розважальна. В наш час неможливо абсолютно чітко їх розрізнити. Це пов'язано з тим, що взаємопроникнення різних видів рекреаційної діяльності зараз є питанням часу. Зосереджуючись з тих чи інших причин на одному з основних видів рекреаційної діяльності, відпочиваючі хотіли б наповнити свій вільний час усіма іншими доступними для них видами (рис. 3).

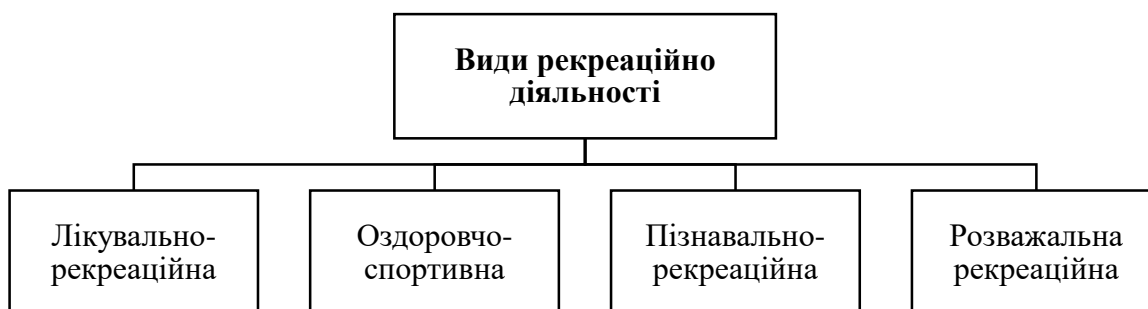

Рисунок 3 – Види рекреаційної діяльності

Розгорнута характеристика зазначених видів рекреаційної діяльності наведена у табл. 2.

Таблиця 2 – Види рекреаційної діяльності

Вид рекреаційної діяльності	Характеристика виду рекреаційної діяльності.
Лікувально-рекреаційна	<p>базується на використанні природних ресурсів: клімату, мінеральних цілющих вод, грязі, озокериту, соляних шахт, лікування кумисом та їх поєднання. Цей вид рекреаційної діяльності, по суті, повинен бути найбільш регламентованим. Лікарські рецепти, суворий режим, кліматичні, регіональні, вікові, статеві та інші обмеження роблять спацентр найбільш закритим. Однак дозовані інші види рекреаційної діяльності можуть суттєво доповнити цей тип, створюючи додатковий терапевтичний ефект.</p>
Оздоровчо-спортивний	<p>вид рекреаційної діяльності є найрізноманітнішим. У ньому переважає діяльність біля води та у воді. Від 70 до 80 % туристів віддають перевагу купанню і загорянню на пляжі. Купально-пляжна діяльність дає змогу відпочиваючим на найлокальнішій з можливих територій (вузька смуга пляжу) отримувати найрізноманітніші послуги (купання, сонячні ванни, харчування, гра з м'ячем, водні лижі, парашанери, віндсерфінг, прогулянки берегом тощо). Серед інших видів оздоровчо-спортивної рекреаційної діяльності можна виокремити маршрутний, прогулянковий, водний, підводний (дайвінг), рибальський, мисливський, гірськолижний туризм, альпінізм. Кожен з цих видів діяльності постійно диверсифікується. Наприклад, підводний туризм поділяється на спортивний, пізнавальний, археологічний, екстремальний тощо.</p>
Пізнавальна рекреаційна	<p>Належить практично до всіх інших видів як "вмонтований" елемент. Разом з тим є і суто пізнавальні її види. Потреба в них зростає із підвищенням освітньо-культурного рівня людей, розвитком їхнього інформаційного і транспортного забезпечення. Це огляд архітектурних ансамблів, культурно-історичних пам'яток, розкопок давніх цивілізацій, ознайомлення з етнографічними особливостями, природними феноменальними об'єктами, явищами і процесами, видатними спорудами тощо.</p>
Розважальна рекреаційна	<p>Є частиною всіх інших її видів. Необхідність використати вільний від лікувальних процедур час особливо виразно виявляється при стаціонарному санаторно-курортному виді діяльності, відпочинку біля води і міських видах відпочинку. Напевно, для багатьох людей внутрішньо неусвідомленою потребою є необхідність десь витратити, навіть без будь-якої користі, а то й зі шкодою для себе, свій вільний час на розваги (казино, бар тощо).</p>

На нашу думку лікувально-рекреаційна або профілактично-відновлювальна діяльність, наразі займає одне із провідних місць на ринку тур-послуг. Профілактичне відновлення на сучасний період, представляє із себе значну частину ресурсно-економічної сфери. Вона охоплює велику кількість різноманітних видів діяльності та в рамках макроекономіки та міжнародної

економіки, завдяки цьому вона охоплює важливі питання та проблеми на всіх рівнях економічної діяльності. Рекреаційно-лікувальна діяльність піднімає важливість таких соціально-економічних проблем: якість життєдіяльності громадян; податкові надходження у місцеві та державні бюджети; зайнятість населення, забезпечення доходів домогосподарств та господарських суб'єктів та інші.

Поряд з цим розвиток ринку даної діяльності зображує взаємодію різних суб'єктів ринку: перші – виступають прямими замовниками або посередниками послуг на реабілітацію, лікування або оздоровлення; другі – виробниками та пропонують на ринку послуги відповідного характеру; треті – надають змогу своїми послугами і товарами можливість реалізації лікувально-оздоровчих послуг та їх споживання [25].

Бальнеологічний туризм, є пріоритетним напрямом лікувально-оздоровчого туризму країни для розвитку іноземного та внутрішнього туризму, якому сприяють наявні природні ресурси – мінеральні води, що за складом не поступаються європейським родовищам. Україна має високий потенціал розвитку бальнеологічного туризму та має всі шанси створити передумови його трансформації в дієвий чинник соціально -економічного розвитку країни. Проте суттєве скорочення матеріальної та технічної бази бальнеологічного туризму та зниження якості надання послуг обумовлюють актуальність роботи.

Важливою складовою профілактично-відновлювальної, рекреаційно-лікувальної діяльності є бальнеологічні та біотичні ресурси, тобто мінеральні води, озокерит, грязі та інше. В Україні присутні більше 500 джерел більшості типів мінеральних вод, тобто таких типів води які мають складний розчин та компоненти у яких знаходяться недисоційовані молекули іонів, розчинних газів та колоїдних часток, у межах Українських Карпат (Нафтуса, Свалява, Поляна Квасова та ін.), Українського щита (Хмельних, Миронівка та ін.), Дніпровсько-Донецької западини (Миргород). В Україні поширені такі води: хлоридно-натрієві, вуглекислі, кремністі, радонові, сірководневі, залізисті, зі вмістом органічних сполук, миш'яковмісні, йодо-бромні (Аксентійчук, 2009. с. 34В35) (див. табл.3).

Таблиця 3 – Перелік ділянок мінеральних підземних вод з найбільшими лікувальними властивостями

Тип мінеральної води	Кількість ділянок	Адміністративна одиниця
Хлоридно -натрієва	22	АР Крим, Волинська, Дніпропетровська, Запорізька, Луганська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Рівненська, Тернопільська, Херсонська, Хмельницька області
З підвищеним вмістом органічних сполук	19	Вінницька, Івано-Франківська, Львівська, Тернопільська, Хмельницька, Харківська
Залізисті	5	Донецька, Закарпатська

Йодо-бромні	5	Дніпропетровська, Закарпатська, Запорізька, Івано-Франківська, Херсонська
-------------	---	---

Особливістю такої води є присутність речовин, які наявні в організмі людини, отже їх цілюща дія полягає в заповненні порушеної рівноваги (див. табл. 4)[18].

Наразі, виділяють 9 основних бальнеологічних груп мінеральних вод та поміж цих груп різні гідрохімічні типи [1]. До таких належать: вуглекислі води; мінеральні води, які визначається мінералізацією та іонним складом; залізисті води; сульфідні води; йодобромні води та/або води з вмістом йоду і бромю; води з вмістом миш'яку; крем'янисті термальні води; радонові води; води з вмістом бору.

При визначенні бальнеологічних груп мінеральних вод, визначаються залежність кількісних показників та ознак: радіоактивність вод; вміст іонних складових мінеральних вод; мінералізація вод, вміст розчинних елементів; газонасиченість та газовий склад води; температура води; стан водородного показника (РН), тобто кислотність водного розчину; кількість активних елементів води, які несуть в собі терапевтичні функції [4].

Радонові води є найбільш поширеними на території України, вони знаходяться в центральних та північних областях країни: Київська область; Дніпропетровська область; Черкаська область; Вінницька область; Кіровоградська область; Запорізька область; Донецька область. Головною метою радонових вод є лікування в санаторіях, водолікарнях та профілактичних курортах по всій країні.

Розчини води, які містять в собі частки йоду, бромю та бромю-хлориду-натрію, розміщуються нерівномірно на територіях Кримського полуострова, Приазов'я, Причорномор'я, західних областей та східних областей України. Зазвичай частка йоду в такій воді займає 0,01-0,15 грам на літр, частка бромю 0,02-1,5 грам на літр, також така вода може містити різні за хімічним складом та мірою мінералізації 0,6-0,35 грам на літр та сірководень 0,01-0,6 грам на літр, зазвичай така вода характеризується як розсіл (вміст речовин до 300 грам на літр)[6].

Родовища сульфідних вод в Україні знаходяться в Карпатському регіоні, Північному Причорномор'ї, Південно-західному Поділлі та на Керченському півострові.

Основні місця утворення крем'янистих мінеральних вод: Центральна частина Закарпаття та Подолу, межиріччя Ворохти та Північного Дінця. Запас такої води 1065 м³/добу, в основному мінералізація знаходиться в прісних підземних водах.

Всі живі організми за винятком людини відносяться до біотичних ресурсів, які зазвичай класифікуються: мікробіогенні біотичні ресурси, тобто вплив мікроорганізмів; зоогенні біотичні ресурси, тобто вплив тварин, мікогенні біотичні ресурси, тобто вплив грибів; фітогенні біотичні ресурси, тобто вплив рослин. Біотичні рекреаційні ресурси - ресурси живої природи, що сприяють як лікуванню та оздоровленню, так і задоволенню духовних потреб людини та

організації окремих видів туризму. Вони можуть самооновлюватися, що є головною особливістю всіх живих організмів, але в той же час вони можуть виснажуватися. При використанні біотичних ресурсів існує небезпека зменшення і зникнення їх запасів, і тому реалізація їх повинна здійснюватися на постійно поновлюваній основі при дотриманні належної рівноваги між природним приростом і рівнем використання окремих видів [17].

Таблиця 4 – Використання природних лікувальних ресурсів у регіонах України [25].

Природні лікувальні ресурси та їх основні лікувальні фактори	Місцезнаходження	Профілі курортів
Основний лікувальний фактор – мінеральні води, що застосовуються у вигляді ванн, душів, для пиття, інгаляцій, зрошування, промивання тощо.	Поляна, Сонячне Закарпаття, Немирів, Біла Церква, Миронівка, Хмільник, Моршин, Трускавець, Верховина, Карпати, Квітка Полонини, Миргород, Шкло, Синяк, Любінь Великий, Гірська Тиса, Шаян, Свалява, Усть-Чорна, Солоний Лиман, Горинь, Черче, Березівські мінеральні води, Рай-Оленівка, Старобільськ.	Бальнеологічні курорти
Основний лікувальний фактор – грязь, що застосовується у вигляді ванн, аплікацій, тампонів, компресів тощо. На грязевих курортах використовується мулова грязь солоних озер і лиманів, сапропелева (мулова грязь прісних озер), торфова (прісна і мінералізована), а також гідротермальна і сопкова (вулканічного походження).	Бердянськ, Гопри, Євпаторія, Маріуполь, Куяльницький, Слов'янськ, Феодосія, Саки.	Грязеві курорти
Основні види лікування – повітряні і сонячні ванни, а також купання. Крім основних видів курортного лікування, для посилення дії лікувальних факторів у лікувальний комплекс включають фізіотерапевтичні процедури, лікувальне харчування, лікувальну фізичну культуру.	Ірпінь, Буча, Ворзель, Конча-Заспа, Пуща-Водиця, Соснівка, Одеський курортний район, Південний берег Криму, Закарпатська група курортів, Яремча, Бердянськ, Кирилівка.	Кліматичні курорти
Бальнеокліматичні види	Верховина, Звенигородська курортна	Курорти

лікування	зона,.	змішаного типу (з кількома лікувальними факторами)
	Великий Любінь, Миргород, Моршин, Трускавець, Черче, Шкло.	Клімато-грязеві курорти
	Євпаторія, Кирилівка, Феодосія.	Клімато-бальнеогрязеві курорти

Лікувальні грязі, які зветься ще пелоїдами являють собою осідання будь-яких водоймищ, болотні торф'яні відкладення, виверження грязьових вулканів, а також інші утворення природи, що складаються з мінеральних і органічних речовин та води, які являють собою однорідну тонкодисперсну пластичну масу (див. табл 4). Лікувальні грязі виникають під впливом кліматичних, геологічних, біологічних, гідрологічних та інших чинників природи. Мінеральні частки служать матеріалом для виникнення лікувальних грязей, органічні речовини, тобто залишки природних та рослинних організмів, колоїдні частки, з органічним і неорганічним складом. під впливом мікроорганізмів відбувається утворення лікувальних грязей. В наслідок таких біохімічних процесів лікувальні грязі збагачуються такими собі біогенними складовими : поєднання вуглецю, заліза, сірки, азоту тощо.

За складом органічних речовин лікувальні грязі поділяють на органічні та н органічні. Органічні містять в собі 10 відсотків сухої речовини. До них відносяться торф'яні грязі та сапропели. Неорганічні містять в собі менше 10 відсотків сухої речовини - сульфідні, сопкові грязі та мул. Органічні речовини визначають теплоємність, здатність утримувати тепло, здібність до адсорбції та ін, що є дуже важливими властивостями лікувальної грязі [17].

Органо-мінеральний комплекс та мікрофлора, схожий за складом до пеніциліну, смол та інші речовини лікувальної грязі надають умови для антибактеріальної властивості грязей, головним чином неорганічних, а також здатність їх до відновлення після вживання властивостей бальнеологічного характеру, що надає дозвіл використовувати їх багато разів без зниження ефективності лікувальних характеристик. При всій різноманітності походження та складу різні види лікувальних грязей мають ряд загальних фізичних властивостей. Це — пластичність, теплопровідність, здібність до утримання тепла, здатність до адсорбції. Лікувальні грязі підрозділяються за походженням на декілька основних типів: сапропелеві; торф'яні; сопкові, сульфідно-мулові.

Міра розкладання торфуга має основне бальнеологічне значення , тобто співвідношення між кількістю залишків, що розклалися або не розклалися. З метою лікування використовують торф, що розкладається при мірі нижче 40%.

За малого відсоткового співвідношенні торф перестає бути пластичним. Лікувальні торфи класифікують на прісноводі (<2 г/л) та мінералізовані (>2 г/л). Прісноводі у свою чергу діляться на низькозольні (вміст золи < 20%) та високозольні(вміст золи > 20%). Мінералізований торф завжди високозольний,

натомість можуть бути сірководневими (~50 мм вмісту сірководню), зазвичай з нейтральним середовищем та кислі.

Сапропели це відкладення мула зазвичай органічного складу (<10%), які виникають у низькомінералізованих та прісних материкових озерах.

Сульфідні грязі це відкладення мула зазвичай мінерального складу материкових та приморських озер, в яких присутня велика кількість розчинених мінеральних речовин та твердих часток.

Сопкові грязі це виділення з грязьових вулканів, сопок та інших утворень, які розташовані на молодих складчастих областях, де присутні зони тектонічних порушень, які натомість були складені глинястими породами.

Грязі тиснуть на шкіру та на судини, які розташовані на поверхні шкір, даний процес можна розглядати як своєрідний масаж, приводячи до хімічних процесів на шкірі, оскільки хімічні елементи та гази, які містяться в грязі, вбирається скрізь шкіру до тіла. Лікувальні грязі також містять електроімпульсний вплив, який зумовлений електричним струмом, що виникає між шкірою та грязью.

Профілактична грязь активізує нервові закінчення шкіри, через що виникають рефлекторні діє на більшість систем та органів людського тіла. Зазвичай після лікування грязями покращується робота серця, збільшується частота пульсу та змінюється показники кров'яного тиску, також воно впливає на залози внутрішньої секреції, що викликає покращення обміну речовин. Грязелікування назначають за багатьох захворюваннях опорно-рухового апарату.

Лікувальна дія грязей зумовлена хімічними, термічними та механічними особливостями. Сапропели та лікувальні торфи мають найбільший показник теплоємності. Громадські гарячі водяні ванни, бані, парові души, також входять до класифікації теплолікувальних процедур, також до теплолікувальних процедур належать сонячні ванни, солярії, та інші світлові процедури.

Також з метою лікування, в сучасній курортології застосовують озокерит, тобто озокеритотерапію.

Озокерит - є гірським воском. Він залягає у вигляді тонковкрапленого матеріалу та жил у піщано-глиністих породах. Озокеритову «руду» видобувають гірним способом так само як видобувають, наприклад, вугілля. Склад озокериту Озокерит за складом схожий на частини вуглеводів парафінистої нафти. Він утворюється наслідком випадіння в осад з мігруючої нафти в горах.

Озокерит буває чорним, коричневим, жовтим. При лікуванні озокеритом його нагрівають до необхідної температури, потім наносять в розігрітому вигляді на шкіру. Дану процедуру поділяють на два основних методи: озокеритові компреси та озокеритові паляниці. Компрес накладають на відповідні ділянки тіла, зафіксують бинтом та загортають теплою ковдрою. Паляниці, відрізняються від компресів, тим що не дають можливості для застосування високих температур. Тривалість теплозбереження залежить від товщини (~2-5 см). паляницю або/та компрес зазвичай накладають на 40-60 хвилин [17].

Терапія озокеритом викликає анальгетичні дії, покращує живлення тканин та поліпшує кровообіг. Її назначають при пошкодженнях та захворюваннях суглобів, зв'язок, м'язів та запальних захворюваннях.

Парафінотерапія. Це форма природного походження, що застосовується в лікуванні — парафін (біла, прозора маса, схожа на віск), походить з нафти, а також кам'яновугільної смоли, деревного вугілля. Температура плавлення 50-54°C. Білий зневоднений парафін, завдяки низькій теплопровідності та високій теплоутримуючій властивості застосовується для парафінотерапії. Методика лікування аналогічна тій, що розглядалася раніше в озокеритотерапії і застосовується в тих же випадках [7].

Літотерапія. Гірські породи, руди, ґрунти складаються з різних природних з'єднань — мінералів. Що ж таке мінерал? Так називають однорідне за будовою, хімічним складом і фізичними властивостями кристалічні речовини, що утворилися в природі в результаті фізикохімічних процесів, що протікають у земній корі та прилеглих до неї оболонках. З гірських порід і мінералів людина черпає необхідні для свого існування матеріали, хімічні елементи і їх з'єднання. У назвах багатьох мінералів відображені лікувальні властивості каменів. Зелений алюмосилікат натрію жадеїт — отримав назву від фр. Слова жад — бік, а нефрит, схожий на нього, використовували при хворобах нирок (нефрос — по-грецьки — нирка). З давніх часів називали камені за місцем знаходження, видобутку або продажу. Наприклад, латинська назва міді — купрум, походить від острова Кіпр, де ще в 3 ст. до н.е. існували мідні копальні. Близько двох десятків мінералів і різновидів уперше були відкриті на Україні та названі місцевими іменами. На Поділлі у верхів'ях річки Ушиці, припливу Дністра, видатним українським мінералогом проф. В.М. Червінським ще в 1907 р. у фосфоритах був знайдений новий мінерал, який вчений назвав подолітом [4].

У 1912 р. один з багаточисленних різновидів рогової обманки був названий на честь Києва - киевітом. Алуштіт отримав свою назву від походження, назву дав акад. А.Е. Ферсман. Крім того, назви мінералам за існуючою традицією прийнято давати за їх хімічним складом: Кобальт — кобальт; Титаніт — титан; Ураніт 0 уран та ін. Група гранатів об'єднує ціле сімейство мінералів схожих за внутрішнім складом і формою кристалів, є силікатами заліза, магнію, кальцію, марганцю і хрому. Гранати отримали свою назву у зв'язку зі схожістю кристалів із зернами плодів гранатового дерева. Один з представників цієї групи блідо-зелений, зеленувато-жовтий (схожий на плоди агрусу) названий — grosуляром; піроп — криваво-червоний, рожево-червоний; альмандин — червоний, рожевий; андрадит — жовтий, зеленуватий, буро-червоний, чорний. На Україні з цих мінералів найчастіше зустрічаються залізистий гранат — піроп і магнієвий альмандин. Піроп знайдений у басейнах річок Прип'яті, Дністра, Південного Буга, пригірловій частині Дунаю, на північно-західному побережжі Чорного моря. Гранати дуже широко поширені в різних метаморфічних і магматичних гірських породах. Підраховано, що в українському щиті середній вміст граната перевищує 12 кг на тонну породи. Вальтер Старк, швейцарський біофізик виявив, що випромінювання каменів знаходяться в спектрі частот випромінювання природних кліток і має той же характер, що і біополе, отже

камені можуть надавати регулюючу дію на організм людини. Лікувальні властивості сердоліку були використані радянським лікарем Е.І. Бадигиною при створенні методу сердолікотерапії для лікування поранень, запальних процесів, поліпшення складу крові, відновлення нервової системи. Вона показала, що при малих дозах природної радіації деяких видів сердоліку найважливіші життєві процеси організму, наприклад (ділення і зростання кліток) стимулюються, а при великих дозах — загальмовуються. Багатолітній досвід дослідження сердоліку показав, що сердолікотерапія прискорює загоєння ран, відновлення нервової системи, покращує склад крові, ліквідує набряки і пухлини.

Про цілющі властивості кремнію писали в своїх трактатах ще древні філософи. Кремій — це опалово-халцедонове з'єднання, а наявність органіки, що окам'яніла, у мінералі робить камінь біокатализатором: він здатний переробляти енергію світла і в 1000 разів прискорювати окислювально-відновні реакції у воді, додаючи їй цілющі властивості. Кремій, з'єднуючись з водою, пригнічує бактерії гниття і бродіння, виводить в осад загиблу хвороботворну мікрофлору і з'єднання розчинених у воді важких металів: цинку, свинцю, кадмію, заліза, ртуті; нейтралізує хлор, нітратні з'єднання, радіонукліди тивості та кожному з них належать свої особливості. Так, гранат — знижує інфекційну захворюваність, сприяє підвищенню імунітету, впливає на роботу гормональної і кровоносної систем.

Аметист - впливає на стан кровоносної системи, роботу печінки, підшлункової залози, сприяє загоєнню ран при опіках. Лазурит — надає можливість лікувати анемію, хвороби печінки, ревматизм, знижує кров'яний тиск.

Янтар - допомагає при ангіні, астмі, хворобах кровоносної системи, та інш.

Літотерапія не ґрунтується на наукових дослідженнях, але не дивлячись на це вона знайшла велике число фанатів і прибічників, переконаних в тому, що кожен камінь має якісь властивості дії на одну або декілька сторін душевного або фізичного стану людського організму [17].

Виходячи із форм власності та відповідних джерел фінансування, заклади санаторно-курортної сфери України можна умовно розділити наступним чином: бюджетні лікувально-оздоровчі заклади, які функціонують як лікувально-профілактичні установи, мають спеціалізовані медичні відділення та надають обмежену кількість додаткових послуг. Їх діяльність не носить комерційного характеру, передбачене бюджетне фінансування з метою лікування та оздоровлення широких верств населення, насамперед дітей, малозабезпечених, пенсіонерів, людей з профільними захворюваннями, «чорнобильців», інвалідів АТО тощо; лікувально-оздоровчі заклади з відомчим підпорядкуванням або фінансовані промислово-фінансовими групами, функціонують у вигляді оздоровчих центрів, лікувальних та курортних комплексів та ін. Як правило, вони формуються за типом готелів із потужною лікувально-діагностичною базою, оснащені новітніми досягненнями відновної медицини й курортології. Ці заклади надають широкий спектр додаткових послуг (харчування, розваги, екскурсійні та туристичні маршрути та ін.). Отримання прибутку не є головним компонентом діяльності, оскільки фінансування спрямовується на оздоровлення

працівників за програмами соціального страхування; комерційні лікувально-оздоровчі заклади різних форм власності та організаційно-правових форм, які формують свою базу розміщення за готельним типом, спеціалізуються на наданні лікувально-діагностичних та додаткових послуг, що користуються значним попитом (масаж, гідротерапія, рефлексотерапія, нетрадиційні методи лікування, міостимуляція, галотерапія, апаратна косметологія та ін.). Їх діяльність спрямована на залучення відпочивальників на нетривалий період (до 3-5 днів), що виключає різкі коливання сезонних чинників. Часто функціонують як SPA і Wellness-центри при великих готельних і туристичних комплексах (див. табл. 5).

Таблиця 5 – Динаміка показників діяльності санаторно-курортних закладів України станом на 2017 р. у порівнянні з 2012 р., %

Рік	Санаторії та пансіонати з лікуванням		Санаторії-профілакторії		Будинки і пансіонати відпочинку		Бази та інші заклади відпочинку		Дитячі заклади оздоровлення та відпочинку	
	усього	у них ліжок, тис.	усього	у них ліжок, тис.	усього	у них місць, тис.	усього	у них місць, тис.	усього	у них місць, тис.
2012	484	133	185	18	286	60	1925	208	17744	188
2017	284	71	55	10	67	12	1235	133	9745	106
Відношення	-41,3	-46,6	-70,27	-44,4	-4,26	-76,57	-35,8	-36,05	-45,08	-43,6

Значна кількість санаторіїв та лікувально-оздоровчих комплексів знаходиться у західній Україні. Пропоную переглянути рейтинг 35 оздоровчих комплексів України, що є найпопулярнішими серед відпочиваючих (табл 6). Перше місце займає оздоровчий комплекс «Ріксос Прикарпаття», що має п'ять зірок, з найвищою загальною оцінкою від відпочиваючих – 9.8. Лікування та обслуговування оцінюють високо. За співвідношенням ціни та якості цей курорт відповідає запрошуваній ціні за своїми характеристиками. За чистотою, комфортом та харчування він набирає максимальний бал [23].

Курортний комплекс Ріксос є перлиною не тільки Трускавця, а також і всього Прикарпаття. Він є одним з найбільших оздоровчих курортів Західної України, із добре обладнаними номерами, що мають різну місткість.

Таблиця 6 – Рейтинг санаторіїв України [23].

№	Назва санаторію або оздоровчого комплексу	Зірки	Загальна оцінка	Лікування/сервіс	Ціна/якість	Харчування	Містороположення	Чистота/комфорт
1	Ріксос Прикарпаття	5	9,8	9,8	9,5	10	9,7	10

2	Три сини та донька	5	9,6	9	9	10	10	10
3	Миротель	5	9,6	9,6	9	9,7	9,7	9,9
4	Теплиця	3	9,5	9,3	9,3	9,3	9,7	9,7
5	Solva Resort & SPA	5	9,4	9,7	9,3	9	9,7	9,3
6	Мраморний дворец	3	9,3	9,6	9	9,3	9,7	9
7	Шале Грааль	4	9,3	9,4	9,1	9,3	9,1	9,4
8	Деренивская купель	4	9,3	9,3	9	9,3	9	9,7
9	Термал Стар	3	9,2	10	9	9	9	9
10	Одесса	3	9,2	9	9,4	9	9,4	9,2
11	ДіАнна	4	9,1	9,4	8,9	9,3	8,9	9
12	Сонячна Долина	4	9	9,5	8,5	9	9	9
13	Богдан	4	8,9	9,1	9	9,1	8,4	8,9
14	Лісна Пісня	3	8,9	8,9	8,9	9	8,6	9,1
15	ТуСтань	4	8,8	8,8	8,8	9,2	9	8,4
16	Карпати	4	8,8	9,4	8,7	9,3	8,2	8,5
17	Аркадія	3	8,8	9	8,5	8,7	9,2	8,7
18	Три Сина и Дочка 4	4	8,7	8,7	8,3	9	9,3	8,3
19	Женева	4	8,7	8,5	8,4	8,8	9,3	8,2
20	Респект	4	8,6	8	8	9	9	9
21	ТАОР Карпати	4	8,6	8,4	8,3	8,5	9	8,9
22	Світязь	4	8,6	8,2	8,8	7,8	9,3	8,9
23	Санта Марія	3	8,6	8,8	8,3	8,8	8,5	8,5
24	Київ Плюс	3	8,5	9	8,4	8,3	8,6	8,1
25	Аква Віта - Жива Вода	3	8,5	9,5	8	8	8,8	8
26	МЦР Залізничників	3	8,4	9,5	8,5	8	8	8
27	Вілла Ігнат'єва	3	8,4	9	8	8	9	8
28	Березовий гай	3	8,4	8,4	8	8,6	8,5	8,3
29	Преміум Подол'є	4	8,4	8,8	8,5	8,2	8,4	8,2
30	Радон	3	8,4	8,3	8	8,5	8,4	8,6
31	Верховина	2	8,3	9	8	8	9	7,5
32	Сонячна Поляна	3	8,2	8,6	7,8	8,2	8,8	7,8
33	Шахтар	3	8,2	8,3	8,2	8,4	8	8,2
34	Kyivska Russ Resort Medical&Spa	4	8,2	8,3	8	8,7	7,3	8,7
35	Карпати	3	8,1	8,1	7,6	7,4	9,1	8,3

Також цей комплекс хвалиться своєю повноцінною інфраструктурою для сучасного оздоровлення, також він надає унікальні умови для лікування і відпочинку.

На його території можна знайти банний комплекс, аква зону, та басейн. Карпатське водне джерело знаходиться неподалік від оздоровчого комплексу. Оточують його мальовничі пейзажі Трускавця.

Ріскос має великі переваги серед інших курортів. Його вигідно виділяють свої можливості в області лікування великого кола різних захворювань. Також невелика вартість відпочинку забезпечує даному комплексу велику популярність серед населення України та іноземців, що бажають оздоровитися. Через велику чергу і швидкий розкуп путівок, треба бронювати відпочинок заздалегідь.

Ріксос займається лікуванням алергій, генікологічних захворювань, неврології, дерматології, опорно-рухового апарату, органів, дихання, травлення, серцево-судинної та ендокринної системи, урології.

Наступне місце займає оздоровчий комплекс «Три сини та донька», що має п'ять зірок. Загальна оцінка - 9,6, за лікувальним сервісом має оцінку 9. Має гарне співвідношення ціни та якості, харчування, комфорт та чистота на висоті. Профіль лікування цього отелю розповсюджується на різного характеру алергій, генікологічних захворювань, неврології, дерматології, опорно-рухового апарату, органів, дихання, травлення, серцево-судинної та ендокринної системи, урології.

На третьому місці «Миротель», 5 зірок, загальна його оцінка – 9,6. Обслуговування також є гарним, добре співвідношення ціни та якості. Показники лікування перевищують навіть комплекс «Три сини та донька», але за харчуванням, комфортом та чистотою поступається, за що і отримує своє місце. Профіль лікування направлений на оздоровлення генікологічних захворювань, дерматології, неврології, алергій, опорно-рухового апарату, органів, дихання, травлення, серцево-судинної та ендокринної системи, урології.

Трохи нижче, ми можемо побачити, займає місце санаторій «Теплиця», три зірки. Загальна оцінка 9,5. За своїми характеристиками поступається попередньому оздоровчому комплексу, але все одно тримається у групі лідируючих. Є більш бюджетним варіантом, а це означає що він також є більш доступним для великої кількості населення. Профіль лікування цього отелю розповсюджується на різного характеру, неврології, опорно-рухового апарату, органів, дихання, травлення, серцево-судинної та ендокринної системи.

П'яте місце займає «Solva Resort & SPA». Не дивлячись на те, що цей комплекс має п'ять зірок, його загальна оцінка складає 9,4 бали. Має гарну інфраструктуру, критий та відкритий басейн. Має широкий профіль лікування, але поступається в показниках харчування, комфорту та чистоти, а також в співвідношенні ціни та якості.

Тепер пропоную розглянути п'ять останніх місць у цьому рейтингу та з'ясувати проблеми та недоліки цих лікувальних закладів (табл.7) [23].

Таблиця 7 – П'ять найменш популярних санаторіїв західної України.

№	Назва санаторію або оздоровчого комплексу	Зірки	Загальна оцінка	Лікування / сервіс	Ціна/якість	Харчування	Місторо-сположен ня	Чистота/комфорт
1	Військовий	1	6.2	6.7	6.1	5.6	7	5.6
2	Кристал	1	5.9	6	5.6	6	7	4.8
3	Алмаз	1	5.6	6.4	5.7	4.5	7.2	4.2
4	Либідь	1	5.5	5.4	5.4	5.6	5.7	5.6
5	Бескид	2	4.9	5.9	5	4.6	4.9	4.4

«Трускавецький Центральний Військовий Клінічний санаторій» більш ніж 60 років займається оздоровленням хворих з сечокам'яними захворюваннями, хронічними запальними процесами нирок і сечовивідних шляхів, печінки,

жовчного міхура, підшлункової залози, гінекологічними захворюваннями і розладами чоловічої статеві системи. При необхідності, сучасна лікувально-діагностична база санаторію дозволяє проводити складні клініко-біохімічні дослідження, ультразвукове та рентгенологічне обстеження, фіброгастроскоп. Також надає консультативно-лікувальну допомогу спеціалістів вузьких сфер (психотерапевт, стоматолог, проктолог, гінеколог).

Виконуються комп'ютерні методики з індивідуального підбору доз та режимів прийому мінеральних вод в разі шлунково-кишкових та урологічних захворюваннях, використовується озокеритолікування, мінеральні ванни, підводний душ-масаж, кишкові зрошення. Мікроклізми, інсталяція лікарських препаратів в сечовий міхур. Можливості фізіотерапевтичного відділення включають проведення ультразвукової, високочастотної та магнітної терапії. Оздоровчий комплекс передбачає заняття лікувальною фізкультурою. Є відділення дистанційної шоковолнової терапії, тобто видалення каменів у нирках, сечоводах, сечовому міхурі [21].

Недоліками цього санаторія є не досконала інфраструктура, відсутній косметичний ремонт, меблі та обстановка часів пізнього СРСР. Також мінусом виступає те, що більшість лікувальних процедур є платними, але самі спеціалісти є гідними. Для кращих умов проживання та харчування треба окремо доплачувати. Більшість рекреантів скаржуються на те, що за послуги, які повинні надаватися безоплатно (телевізор, холодильник) потрібно платити. Погані умови біту, потрібно привозити усі необхідні засоби гігієни з собою. В іншому тут є багато плюсів : бювет обладнали на території корпусу, а раніше він був за кілометр від санаторію, мається сучасний тренувальний зал, гарні лікарі, спірне питання харчування. За чистотою слідкують добре.

Наступним є санаторій «Кристал», що розташовується в екологічно чистій зоні.

Для оздоровлення рекреанти приймають мінеральну воду. Прийом мінеральної води з трускавецького родовища сприяє підвищенню імунітету, поліпшує обмін речовин, поліпшує роботу травної та сечостатевої системи за допомогою лікувальних властивостей води. Також, в санаторії.

Всього в санаторії налічується близько 120 процедур. З 2017 року обладнали новий бювет мінеральних вод. Для відвідувачів санаторію пропонують всі умови для комфортного відпочинку і лікування. На території санаторію є танцювальний зал, бібліотека, аптека та торгові точки. Для Також там пропонуються спортивні майданчики для гри в теніс та баскетбол. Також тут є тренажерний зал і спортзал, для занять фізкультурою з метою оздоровлення. У санаторії створена дитяча кімната з професійними вихователями. Працює також невеликий кінотеатр. Є відкриття майданчик для дітей, спортивний майданчик для ігор. На території санаторію також розташовані ЛФК, салон краси, масажний кабінет та перукарня.

З недоліків - у деяких номерах холодно, тому для комфортних умов потрібно відвідувати його у теплий час. Не дуже добре облаштовані номери, відсутність ремонту. Лікування непогане, харчування теж є спірним, але в цілому

за невеликі гроші деякі відпочиваючі навіть з задоволенням відвідують цей оздоровчий заклад. Тобто знову страждає інфраструктура [22].

Санаторій «Алмаз». Всі відпочиваючі після поселення в санаторії проходять первинний огляд і консультацію лікарів. У поліклініці приймають: уролог, гінеколог, хірург, терапевти та інші фахівці. Проводиться лікування нирок і сечовивідних шляхів. Воно включає терапію лікування простатитів, візікулітів і циститів чеських і латентних пієлонефритів, реабілітацію після видалення каменів, лікування простатитів, візікулітів і циститів; корекцію вроджених аномалій нирок. В санаторії також лікують хвороби шлунково-кишкового тракту, а саме гастрити, панкреатит, холецистити; дискінезії жовчовивідної системи, коліти та ентероколіти. дискінезії кишечника;

Крім цього в «Алмазі» нормалізують стан дихальної системи, лікують захворювання судин та опорно-рухового апарату.

Для курортників є доступними Wi-Fi, власне екскурсійне бюро, банкомат; бібліотека; послуги косметолога; послуги масажу, магазин. Розрахований санаторій на 1000 осіб.

«Алмаз» знаходиться в передгірній частині Трускавця. Тут дуже багато місця для прогулянок, які завдяки чистому повітрю тут особливо корисні. Лікувальна ходьба є важливим елементом оздоровлення. Її рекомендується поєднувати з питтям мінеральних вод.

Санаторій включає в свою лікувальну базу бальнеогрязелікарню та курортну поліклініку. Для активного дозвілля тут розташовані тренажерні зал, волейбольні майданчики; тенісні корти, бадмінтону; столи для пінг-понгу.

Недоліками є те, що більшість послуг з лікування є платними, знову відсутність інфраструктури, середнього рівня харчування. Але лікування хвалять [24].

Санаторій «Либідь» в Трускавці - курортний заклад, розрахований на перебування всього 60 відпочиваючих одночасно. До складу оздоровниці входить один триповерховий корпус, в якому розташовані спальне і лікувальне відділення, їдальня. Мається на території санаторія власний бует мінеральних вод.

Діагностична і лікувальна база санаторію забезпечує лікування сечокам'яних захворювань, хронічного пієлонефриту і остеохондрозу хребта, використовуються методики озокеритотерапії та мінеральні ванни. Також там є більярд, тренажерний зал, послуги масажу, танцювальні вечори, Wi-Fi Інтернет, необмежені можливості по організації екскурсій в Карпати, по західній Україні. Профіль лікування: неврологічні захворювання, захворювання органів дихання: захворювання дихальних шляхів, захворювання ЛОР-органів опорно-руховий апарат: захворювання хребта, захворювання кістково-м'язової системи, захворювання суглобів органи травлення: захворювання печінки, захворювання шлунково-кишкового тракту, захворювання підшлункової залози

І тут знову мінусами виступає погане обладнання та зовнішній вид номерів, застарілі меблі, неспіввідношення ціни та якості, багато послуг є платними.

Останній по популярності є санаторій «Бескид». Він надає лікування алергій, генікологічних захворювань, неврології, дерматології, опорно-рухового апарату, органів, дихання, травлення, серцево-судинної та ендокринної системи, урології.

Недоліки: відсутність чистоти та комфорту, застарілі меблі, непривабливий зовнішній вид номерів, набір безкоштовних лікувальних процедур дуже маленький. Басейн, водний масаж тощо є платними.

Тобто проаналізувавши попередні приклади санаторіїв ми можемо побачити спільні мінуси, а саме : відсутність гідного ремонту - все що залишилося в номерах - це все спадщина СРСР, відсутність гідного обслуговування, комфорту та підтримки чистоти в номерах, більшість процедур та послуг є платними і не входять у вартість путівки, погані умови проживання, середньої або низької якості харчування, а також невідповідність цін та якості. Нажаль дані проблеми є не тільки цих санаторіїв, а більшості туристичних баз та готелей України.

В Останні роки, в умовах зниження ефективності роботи промислових підприємств в Україні, відбувається інтенсивний процес відтоку робочої сили з традиційно провідних галузей економіки у надання послуг. І це природний процес розвитку світової економіки.

Життєдіяльність понад 40 секторів економіки та доля близько 10-15% населення України безпосередньо залежать від ефективності функціонування туризму.

Наша країна має надзвичайно потужний рекреаційний та ресурсний потенціал. Однак його використання залежить як від матеріально-технічного фактора, так і від усвідомлення науковцями та керівниками підприємств того, що зростання економіки держави є результатом не лише ефективності промислового виробництва, але й сфери послуг. Декадентський період, відсутність у 1989-1993 роках. Структури та важелі державного регулювання туризму в Україні призвели до руйнування важливих складових інфраструктури галузі, переливу значних валютних коштів за кордон. Була порушена система встановлених зв'язків, партнерських відносин, навчання та використання досвідченого персоналу. Якщо в середині 80-х. Щороку Україну відвідували понад 500 тис. Іноземних туристів, тоді в 1992 р. Лише близько 120тис. Водночас 10 мільйонів громадян України виїхали за кордон переважно на так званих "шоп-турах". Як результат, у 1989 -1992рр держава втратила майже 80% валютного прибутку від іноземного туризму.

За останній період в Україні загальна кількість туристичних підприємств зросла на 12%. В основному це турагенти, туроператори, розташовані у великих центрах країни -Києві (30%), менше ніж 12 відсотків у Львові. Харківська, Донецька, Дніпропетровська області (по 5-7%). Кількість усіх туристів, які обслуговуються цими підприємствами в Україні, забезпечується не більше 3 мільйонами людей, у тому числі 13 іноземними. В основному туристичний потік в Україн складається з внутрішніх туристів. Кількість туристів в Україні становить лише 1,5-1,7 млн. Чоловік. За роки незалежності в Україні переважав переважно внутрішній туризм, який за своєю кількістю не перевищує виїзний.

Туреччина та Єгипет займають головне положення в структурі виїзного туризму. Пріоритетною умовою вибору конкретної країни є, насамперед, доступність послуг та їх комфорт. Це підтверджується структурою розподілу туристичних виїздів за цілями. Із загальної кількості туристів, які виїхали з України, 99% поїхали у відпустку, в середньому 9 туристичних днів на одного туриста, тоді як внутрішній туризм трохи менше - 6 турних днів. Як показав аналіз, підприємці почали використовувати тури внутрішнього туризму для офіційних, ділових поїздок (2%). Для конкретного відпочинку в межах України екскурсії використовували 93% [1].

Туристи виїзного туризму, як правило, воліють користуватися повітряним транспортом (до Туреччини, Єгипту) і набагато менше автомобільним транспортом до Росії, Чехії, Австралії. В середньому обсяг продажів туристичних послуг в Україні сягає близько 5 мільйонів гривень, з них за рахунок в'їзду - до 500 тисяч гривень, вихідних до 4 мільйонів гривень, тобто більшість наших співвітчизників воліють відпочивати за межами території України. Вибираючи місця відпочинку, іноземці не надають переваги українським туристичним комплексам. Досвід показує, що загальна картина ряду країн (Іспанія, Португалія, особливо Марокко та Туніс): швидке залучення іноземного капіталу має забезпечити випереджальний ріст міжнародного туризму. Очевидно, розвиваючи обидві форми туризму, Україні слід приділяти особливу увагу швидкому зростанню міжнародного туризму. За відсутності масового в'їзного туризму в Україні, як показав аналіз, є багато причин:

Насамперед це стосується стану як туризму, так і готельного господарства. В Україні туристичний сектор знаходиться в періоді розвитку. У 2000-х на планування туристичного «обличчя» України планувалося виділити 20 млн. Грн. Бюджетних коштів, що стало проблематичним на цьому рівні економіки. Наступним основним напрямком розвитку рекреаційних комплексів в Україні є ефективний контроль за роботою рекреаційних об'єктів.

Необхідно звернути увагу на реорганізацію туристичних підприємств з подальшим підвищенням ефективності їх роботи.

Основою підвищення ефективності діяльності підприємства в будь-якій галузі є запровадження внутрішнього економічного механізму управління підприємством. Стрижнем цього механізму є вплив основних факторів: організаційної, мотивуючої та контрольної функції управління. У туристичній галузі фактором організації є організація нових видів туристичних напрямків - ділового туризму, зеленого туризму, сільського туризму, екологічного, етнографічного туризму [3].

На стан 2020 року у зв'язку з COVID-19 ситуація з туризмом погіршилася: карантин та закриті кордони, погіршення трансферу та інфраструктури, ускладнення виїзду з міста в місто, заборона відвідування громадських місць, більшість магазинів зачинено, люди втрачають роботу і т.д. Коли послабили карантин люди почали виїжджати до найближчих зон відпочинку. Тобто таким чином внутрішній туризм здобуває популярність. Також з часом відкрили кордон до Туреччини і громадяни почали по-трохи відвідувати інші туристичні місця.

Але починаючи з жовтня умови карантину стали більш жорсткими, знов поинається криза у туризмі, і навіть в економіці в цілому.

Отже, рекреація – це відновлення сил шляхом дозвілля, лікування чи профілактики. Загалом можна виділити такі види рекреаційної діяльності: оздоровчо-курортна, оздоровчо-спортивна, пізнавальна, розважальна. До 2020 року виїзний туризм користувався популярністю серед українців, але з появою карантину через COVID-19, лідируючу позицію зайняв внутрішній туризм, так як урядом до інших країн були закриті. Завдяки вдалому географічному розташуванню Україна має значні рекреаційні ресурси, які використовуються або можна використовувати для відпочинку, туризму, оздоровлення та лікування населення. Рекреаційними ресурсами також вважаються об'єкти та явища природного та антропогенного походження, які мають сприятливий вплив які мають сприятливі для рекреаційної діяльності якісні та кількісні параметри і є матеріальною основою для територіальної організації оздоровлення і лікування людей, формування і спеціалізації рекреаційних центрів і забезпечують їх економічну ефективність [5].

Рекреаційні ресурси України – рівнинні і гірські рекреаційні ландшафти, річкові та морські пляжі, мінеральні води (понад 400 джерел), лікувальні грязі (майже 100 родовищ). Лікувальні мінеральні води різного хімічного складу є майже у всіх областях лісостепу; з 400 джерел використовують для бальнеологічних цілей і промислового розливу лише 34 з 104 відомих в Україні родовищ лікувальних торф'яних і мулових грязей зараз застосовують для лікування лише 26 всього рекреаційного навантаження, що характерно для берегової смуги. Азово-Чорноморського узбережжя, де загальна довжина пляжів складає 1160 км, або 47% морських берегів. До речі, цього достатньо, щоб одночасно оздоровити 4100000 чоловік цілому в Україні, де розміщені рекреаційні ресурси всіх видів, мають можливість одночасно оздоровитися майже 48 млн осіб.

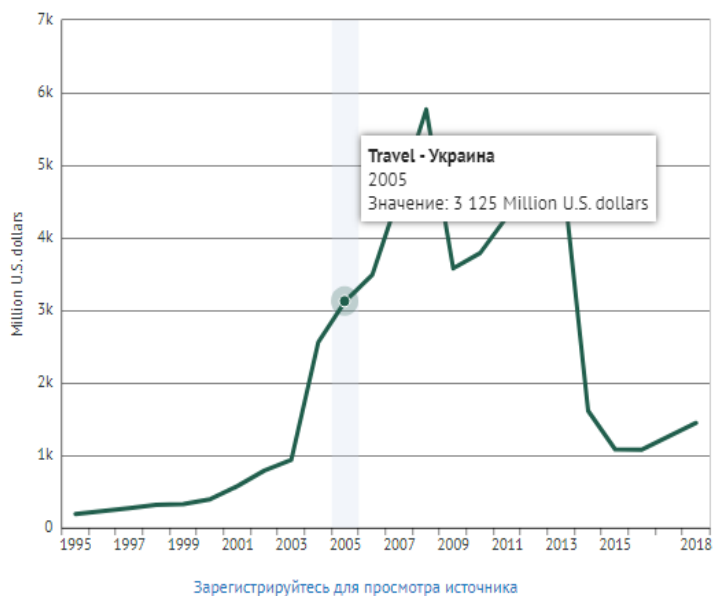
Майже по всій Україні виявлені мінеральні лікувальні води різного складу. Найбільша частина джерел зосереджена в Карпатському регіоні, зокрема у Закарпатській та Львівській областях. Багато джерел розташовано у Луганській, Дніпропетровській, Полтавській, Хмельницькій, Черкаській, Київській, та інших областях.

Також важливе місце у розвитку рекреації в Україні займають історико-культурні ресурси, тобто: культурні спадщина, пам'ятки історії, архітектури, археології, етнографічні особливості території. Це задовольняє потреби пізнавально-культурної рекреації. “Загальна кількість архітектурно-історичних пам'яток в Україні становить 48 690 об'єктів. Їх цінність та чисельність (насичення, щільність) у межах областей істотно різняться. Найбільше архітектурно-історичних пам'яток, що охороняються державою і церквою, у Львівській (3934), Київській (2886) та Чернігівській (2859) областях. Найцінніші культурно-історичні ресурси – у Київській, Львівській, Тернопільській, Полтавській, Чернігівській областях.” [1].

Не зважаючи на значні природні ресурси, рекреація в Україні все ж далека від домінуючих позицій серед інших країн. Обладнання та інфраструктура

рекреаційних центрів не можуть конкурувати з Європою або Азією. Також актуальна проблема цін та платоспроможності резидентів. Вартість послуг приблизно така сама як і в Турції, але якість в Україні нижче. Тому люди, якщо мають вибір, обирають поїздку до інших країн за ту саму ціну.

Тож найпопулярнішим туризмом в Україні є виїзний, а це не сприяє розвитку рекреації на її території.

ДАТА	ЗНАЧЕНИЕ	ИЗМЕНЕНИЕ, %
2018	1 445	14,59%
2017	1 261	16,98%
2016	1 078	-0,37%
2015	1 082	-32,88%
2014	1 612	-68,29%
2013	5 083	4,98%
2012	4 842	12,76%
2011	4 294	13,36%
2010	3 788	5,93%
2009	3 576	-38,00%
2008	5 768	25,47%

Рисунок 4. – Витрати міжнародних туристів усередині України [2].

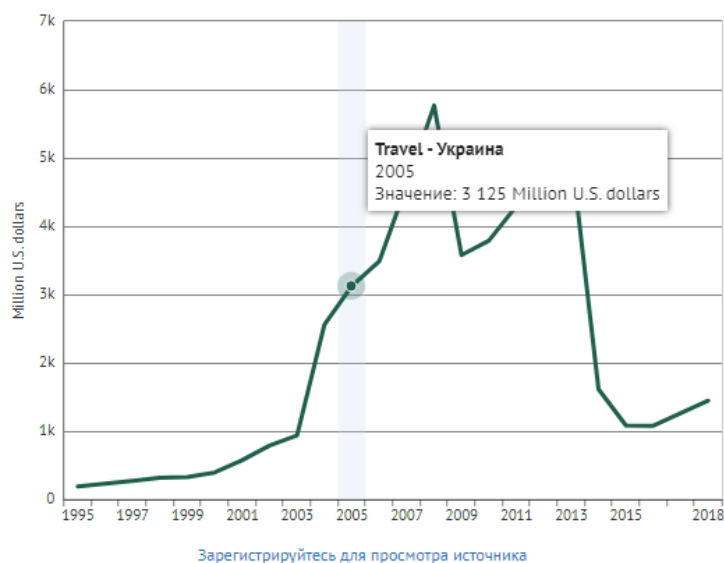
У наведеній вище таблиці ми бачимо, що витрати туристів усередині країни збільшився на відміну від 2017 року, але все ще нижче ніж у минулих роках. Вирати сягають піку у 2007 та 2013 році і йде на спад. Це дає нам зрозуміти наскільки популярним був туризм всередині країни, а також наскільки туризм все ж таки є важливим для економіки країни.

ДАТА	ЗНАЧЕНИЕ	ИЗМЕНЕНИЕ, %
2019	3,0	-2,66%
2018	3,1	0,92%
2017	3,0	0,05%
2016	3,0	-0,34%
2015	3,1	-0,61%
2014	3,1	-28,48%
2013	4,3	1,04%
2012	4,3	3,22%
2011	4,1	-4,38%
2010	4,3	-6,52%

Рисунок 5 – Загальне туристське споживання всередині України [2]

На цій таблиці ми бачимо, що останні чотири роки туристське споживання було у депресії, а в 2019 році взагалі знизилося. Враховуючи ситуацію з COVID-19 стає зрозуміло, що разом із поширенням вірусу, туризм зазнав збитків.

ДАТА	ЗНАЧЕНИЕ	ИЗМЕНЕНИЕ, %
2018	1 445	14,59%
2017	1 261	16,98%
2016	1 078	-0,37%
2015	1 082	-32,88%
2014	1 612	-68,29%
2013	5 083	4,98%
2012	4 842	12,76%
2011	4 294	13,36%
2010	3 788	5,93%
2009	3 576	-38,00%
2008	5 768	25,47%

Рисунок 6 – В'їзний туризм [2].

Знову ж у 2007 році помітне зростання та зменшення темпу приросту у 2018 році. Туризм всередині країни втрачає популярність, тому потрібно з'ясувати проблеми та способи їх вирішення.

Найбільш привабливим виглядає лікування в Чехії, в силу поєднання невеликих цін і великої кількості медичних установ, в яких працюють фахівці всіх областей даної науки. Хоча найбільший інтерес у 90% туристів з усього світу викликають природні курорти, якими багата вся країна. Навіть жителі Північної Америки не проти відпочити на чеських курортах, так як слава про них дійшла і до настільки далеких регіонів.

ДАТА	ЗНАЧЕНИЕ	ИЗМЕНЕНИЕ, %
2019	15,5	6,06%
2018	14,6	12,89%
2017	12,9	10,45%
2016	11,7	7,79%
2015	10,9	-9,94%
2014	12,1	-3,60%
2013	12,5	-2,49%
2012	12,8	-8,91%
2011	14,1	6,87%
2010	13,2	-2,41%
2009	13,5	-12,28%

Рисунок 7 – Загальне туристське споживання всередині Чехії [2].

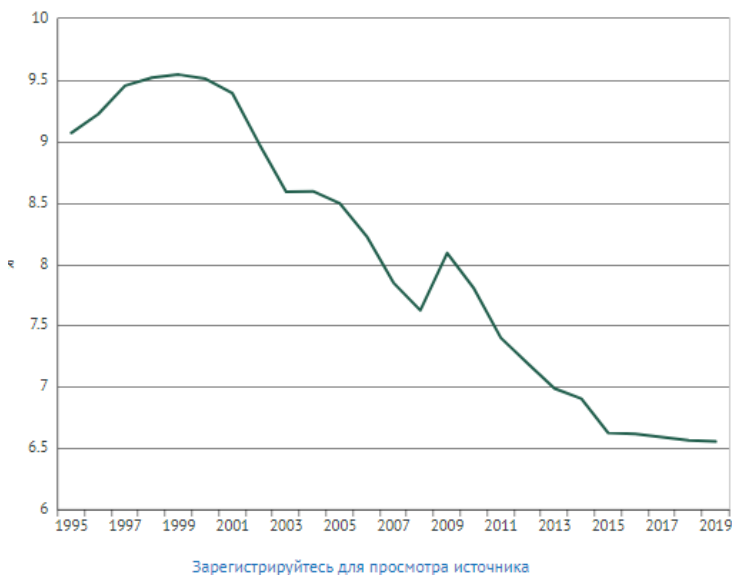
Помітне зростання у 2019 році у порівнянні з минулими роками. Ці показники дуже відрізняються від показників України [3].

ДАТА	ЗНАЧЕНИЕ	ИЗМЕНЕНИЕ, %
2018	7 454	6,94%
2017	6 970	10,49%
2016	6 308	4,16%
2015	6 056	-11,23%
2014	6 822	-3,12%
2013	7 042	-5,55%
2012	7 456	-7,91%
2011	8 096	12,88%
2010	7 172	-0,95%
2009	7 241	-11,85%

Рисунок 8. – В'їзний туризм [2].

На цьому рисунку ми спостерігаємо найбільший приріст туристів у 2007 та 2011 роках, потім туризм йде плавно на спад і знову у 2018 році він набирає популярність.

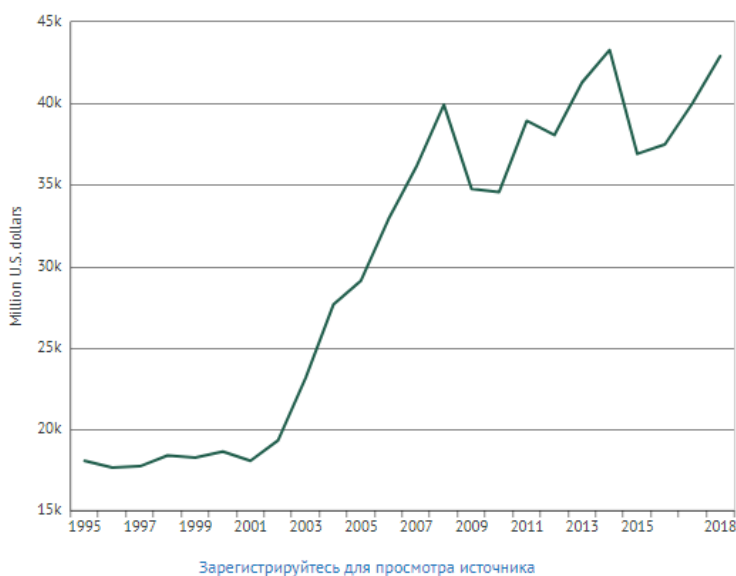

ДАТА	ЗНАЧЕНИЕ	ИЗМЕНЕНИЕ, %
2019	6,6	-0,16%
2018	6,6	-0,38%
2017	6,6	-0,40%
2016	6,6	-0,14%
2015	6,6	-4,05%
2014	6,9	-1,19%
2013	7,0	-2,84%
2012	7,2	-2,81%
2011	7,4	-5,14%
2010	7,8	-3,58%
2009	8,1	6,12%

Рисунок 9 – Загальне туристське споживання всередині Германії [2].

Далі наступною за популярністю йде Німеччина. “Тут найостанніші досягнення в галузі медицини не тільки викладаються в престижних університетах, а й успішно реалізуються на практиці. А до самого процесу лікування німці підходять з усією притаманною їм скрупульозністю, що дає високі шанси на позитивний результат навіть в найважчих випадках. Правда,

вартість таких послуг відповідна і не кожен, навіть заможний росіянин, може поїхати лікуватися до Німеччини.”

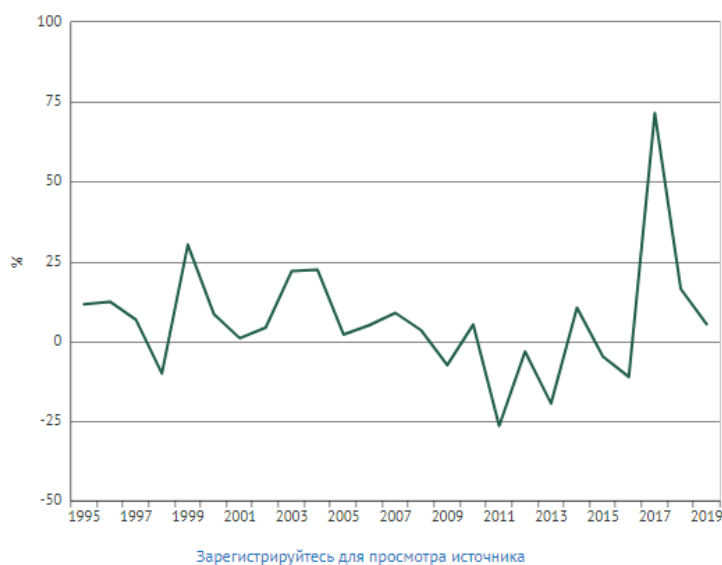

ДАТА	ЗНАЧЕНИЕ	ИЗМЕНЕНИЕ, %
2018	42 895	7,21%
2017	40 011	6,76%
2016	37 476	1,57%
2015	36 895	-14,75%
2014	43 277	4,83%
2013	41 283	8,49%
2012	38 054	-2,25%
2011	38 928	12,65%
2010	34 557	-0,56%
2009	34 752	-12,95%
2008	39 921	10,60%

Рисунок 10 – В'їзний туризм Німеччина [2].

Германія не втрачає популярності серед іноземних туристів. На рисунку помітне зростання та утримка лідируючих позицій в'їзного туризму. Германія має високий рівень життя та соціальної допомоги, велику культурну спадщину а також природні рекреаційні ресурси поряд з розвиненою інфраструктурою.

Єгипет є однією з найпопулярніших країн, які відвідують українці. Відповідність якості і цін, теплий клімат та водоймища сприяють розвитку туризму.

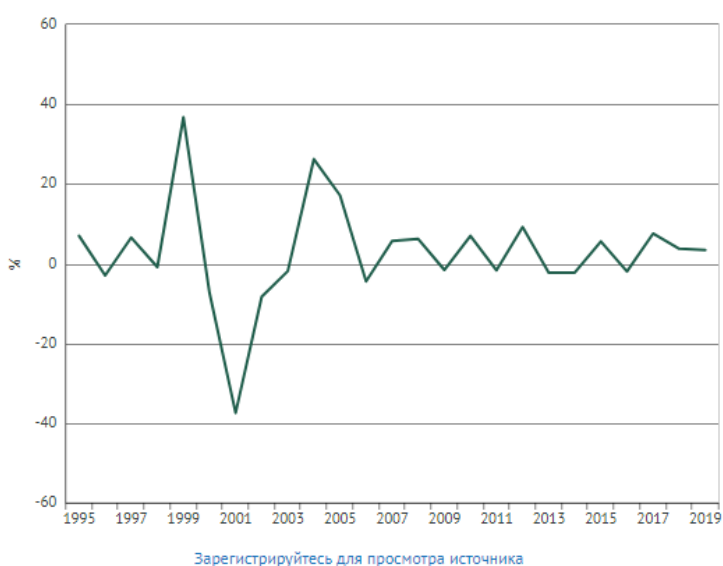

ДАТА	ЗНАЧЕНИЕ	ИЗМЕНЕНИЕ, %
2019	5,3	-67,66%
2018	16,4	-77,10%
2017	71,5	-735,29%
2016	-11,3	131,16%
2015	-4,9	-146,49%
2014	10,5	-153,56%
2013	-19,6	493,61%
2012	-3,3	-87,62%
2011	-26,6	-615,21%
2010	5,2	-168,56%
2009	-7,5	-325,40%

Рисунок 11 – Туристські споживання у Єгипті [2].

Та не зважаючи на це, ситуація у Єгипті дещо погіршилася у порівнянні з 2017 роком. На 2019 рік ми можемо помітити що ситуація з вірусом зачіпила всю Європу.

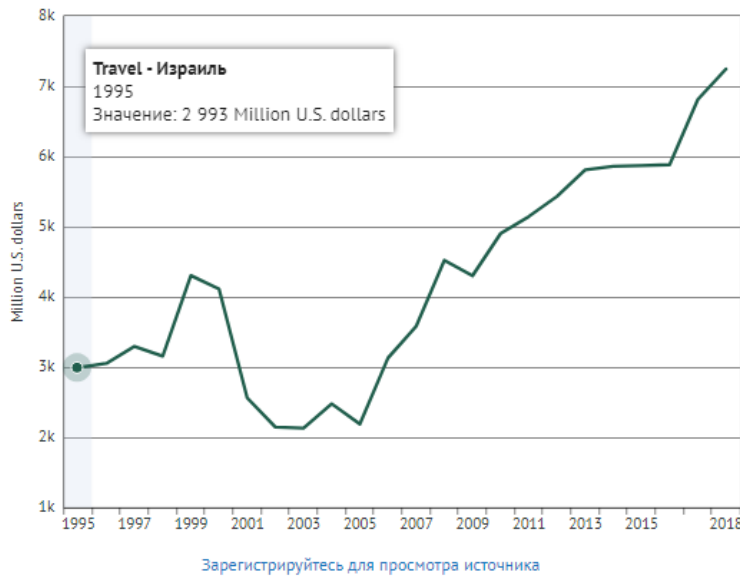
Ізраїль також відноситься до країн де можна оздоровитися. Знана кількість населення країн СНД їде туди по більшій мірі через наявність російськомовних фахівців. І знову відповідність цін та якості: великий асортимент послуг, медицина на європейському рівні, доступність громадянам із середніми доходами. Але в Україні відсутній середній клас, тому це також є перешкодою у розвитку туризму. В цілому, якщо шукати місце для лікування складних хвороб, то Ізраїль якнайкраще підійде для цієї мети.

ДАТА	ЗНАЧЕНИЕ	ИЗМЕНЕНИЕ, %
2019	3,4	-8,47%
2018	3,7	-50,21%
2017	7,5	-485,90%
2016	-2,0	-135,07%
2015	5,6	-349,18%
2014	-2,2	-1,81%
2013	-2,3	-124,81%
2012	9,2	-644,89%
2011	-1,7	-124,16%
2010	7,0	-540,20%
2009	-1,6	-125,55%

Рисунок 12 – Туризм, внутрішнє споживання, реальний темп приросту в Ізраїлі [2].

Аналізуючи рисунок туристського споживання в Ізраїлі можна помітити, що ситуація трішки краще ніж в Україні, це пов'язано з специфікою країни та її відносин іншими країнами, політичною ситуацією та війнами. Кожен громадянин Ізраїлю повинен відбути службу у армії Ізраїлю, і не має різниці чоловік ти чи жінка, це обов'язок кожного.

ДАТА	ЗНАЧЕНИЕ	ИЗМЕНЕНИЕ, %
2018	7 245	6,39%
2017	6 810	15,76%
2016	5 883	0,26%
2015	5 868	0,12%
2014	5 861	0,91%
2013	5 808	6,94%
2012	5 431	5,58%
2011	5 144	4,92%
2010	4 903	14,00%
2009	4 301	-4,85%
2008	4 520	26,22%

На цьому рисунку помітне зростання приїжджих туристів до Ізраїлю без спадів до 2018 року. Тобто ситуація значно краще ніж в Україні.

Говорячи про переважно нетрадиційне лікування, яке при цьому може похвалитися великою ефективністю, то перше місце займає Чехія. Вона має найбільшу в світі кількість рекреаційних зон з мінеральними джерелами. Самим популярним та відомим куртом є Карлови Вари.

ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

Рекреація – це відновлення сил шляхом дозвілля, лікування чи профілактики. Загалом можна виділити такі види рекреаційної діяльності: оздоровчо-курортна, оздоровчо-спортивна, пізнавальна, розважальна. До 2020 року виїзний туризм користувався популярністю серед українців, але з появою карантину через COVID-19, лідируючу позицію зайняв внутрішній туризм, так як кордони до інших країн були закриті

Завдяки вдалому географічному розташуванню Україна має значні рекреаційні ресурси. Майже по всій Україні виявлені мінеральні лікувальні води різного складу. Найбільша частина джерел зосереджена в Карпатському регіоні, зокрема у Закарпатській та Львівській областях. Багато джерел розташовано у Луганській, Дніпропетровській, Полтавській, Хмельницькій, Черкаській, Київській, та інших областях.

У туризмі Україна відстає від інших країн Європи та Азії. Вона поступається у показниках кількості приїжджих туристів, кількості витрат усередині країни резидентами та нерезидентами (нерезиденти навіть приносять більше доходів ніж громадяни). Але вона має велику кількість рекреаційних ресурсів: гарний клімат, гори, моря, джерела з мінеральними водами по всій території країни тощо.

Через політичну ситуацію, економіну, демографічну, бідність населення, відсутність середнього класу, невідповідність цін та якості, відсутність належного рівня інфраструктури та обладнань розвиток рекреаційних зон в Україні перешкоджається. Тому Україна потребує вирішення питань з проблем розвитку внутрішнього туризму та в'їзного.

Потужним поштовхом для внутрішнього туризму став карантин. Велика кількість хворих та швидке розповсюдження коронавірусу змусило країни закрити кордони та заборонити в'їзд іноземців. Тож виїзний та в'їзний туризм зазнав втрат. Єдиним порятунком став внутрішній туризм. В деякі курорти почали впроваджувати програми відновлення після коронавірусу. Але в 2021 році прогнозують ще більші втрати та збитки у туристичній сфері. Ситуація з рекреацією буде залежити від кількості хворих в країні та швидкості поширення і чи зачинять на карантин області.

Аналізуючи наведений матеріал вище, ми розуміємо, що у туризмі Україна відстає від інших країн Європи та Азії. Вона поступається у показниках кількості приїжджих туристів, кількості витрат усередині країни резидентами та нерезидентами (нерезиденти навіть приносять більше коштів ніж громадяни). Але вона має велику кількість рекреаційних ресурсів: гарний клімат, гори, моря, джерела з мінеральними водами по всій території країни тощо. Через політичну ситуацію, економіну, демографічну, бідність населення, відсутність середнього класу, невідповідність цін та якості, відсутність належного рівня інфраструктури та обладнань розвиток рекреаційних зон в Україні перешкоджається. Тому Україна потребує вирішення питань з проблем розвитку внутрішнього туризму та в'їзного.

До головних питань досліджуваної галузі слід віднести наступне :

1. відсутність необхідного інвестування;
2. проблеми екології;
3. наявність нерозвиненої інфраструктури;
4. нерозвинені транспортні мережі;
5. Проблема водопостачання та каналізації;
6. Відсутність стратегії розвитку рекреаційної діяльності;
7. Проблема визначення ролі та значення рекреації для економіки;
8. Низька заробітна плата кваліфікованих спеціалістів;
9. Низький рівень життя населення.
10. Політична та демографічна ситуації.
11. Перешкоди COVID19.

На розвиток рекреації негативно впливає відсутність необхідного інвестування, а також самої зацікавленості з боку держави; проблеми екології. Цей фактор є характерним, перш за все, тому що у результаті аварії на Чорнобильській АЕС 1986р. більшість мотелів, готелів, санаторіїв, кемпінгів, баз відпочинку, а також туристичних баз створювалися за проектами, які на сьогодні не відповідають міжнародним стандартам. Розглядаючи рейтинги санаторіїв, ми можемо у цьому запевнитись. Їх мережа активно формувалася в період масового туризму, з інтенсивною експлуатацією, а також несвоєчасним поточним та капітальним ремонтом, що призвело до значного вичерпання цих будівель та їх оснащення [10].

Але не тільки наявності інфраструктури, призначеної для туризму, недостатньо, їх необхідно розглянути в широкому значенні основні елементи якої повинні виконувати не тільки винятково рекреаційну функцію а й служити провідним фактором піднесення всього соціально-економічного життя країни.

В рекреаційній інфраструктурі, одне з ключових місць належить транспортній системі. Питання охоплює проблему транзитних перевезень, організацію залізничного сполучення, розвиток автомагістралей, повітряного, морського, річкового транспорту.

Україні необхідно розвивати мережу автомобільних доріг і залізниць, аеропортів, річкових та морських портів. Повітряний, залізничний автомобільний та річковий транспорт здатний забезпечити перевезення туристів з запасом транспортних можливостей на деяких видах транспорту.

Проблема водопостачання і каналізації населених пунктів, і перш за все баз відпочинку, залишається актуальною для України.

Проблема інфраструктурного облаштування території України може бути вирішена тільки шляхом інвестування великих коштів в її будівництво, в тому числі центральними і місцевими властями, її вирішення можливе лише в контексті практичних дій по економічному піднесенню країни.

Якщо говорити про стратегію і тактику формування рекреаційного комплексу, то першим принциповим моментом формування стратегії відпочинку в регіоні є офіційне визначення місця і ролі цієї галузі в структурі економіки і, відповідно, визначення курсу практичних дій на різних рівнях.

Розрахунки економічної доцільності прискореного використання рекреаційного потенціалу припускають, що ця галузь повинна стати як мінімум

рівний сферою інтересів і допомоги державних органів. Вони повинні встановити і визначити спільну стратегію дій (в залежності від ринкової ситуації) і видимий спосіб економічної допомоги індустрії відпочинку, впровадити територіально локалізовані економічні правила для розвитку. Тобто державна політика повинна бути спрямована на створення сприятливого ринкового середовища для соціально ефективного, рентабельного і екологічно чистого розвитку рекреаційного бізнесу. Другий принциповий момент визначення місця і ролі рекреаційної сфери в системі соціально-економічних пріоритетів територіального розвитку [12].

З усіх можливих варіантів відзначимо, що рекреаційний сектор, залишаючись в полі зору державних і представницьких органів влади, як і раніше розвивається як вторинний сектор, в основному працює на остаточній основі, і що рекреаційний сектор визнаний пріоритетний напрямок для довгострокового розвитку. щодо його політики і програми дій.

Він займає гідне місце на всіх рівнях влади, що за допомогою різних форм допомоги стимулює підприємницьку активність у сфері рекреаційного бізнесу, залучаючи інвестиції, в тому числі іноземні. При цьому відпочинок розглядається в широкому аспекті розвитку, високі стандарти якого можуть бути досягнуті за рахунок забезпечення відповідного рівня інфраструктури, навчання, екологічної безпеки. В такому випадку це дало б свого роду імпульс практичних дій в інших областях, безпосередньо не пов'язаних з ним. Другий варіант, на думку автора, повинен стати основним стратегічним напрямком державної політики рекреаційного розвитку регіонів України. Він повинен гуртуватися як на соціальних, так і на чисто економічних умовах. Рекреаційний сектор слід розглядати як сферу задоволення важливих соціальних потреб, яка також є економічно ефективною і поступово повинна зайняти одне з провідних місць в територіально-галузевій структурі регіону. Такий підхід до відпочинку диктує тактику дій і зміст програми його розвитку, яка повинна включати в себе формування такої ринкового середовища, організацій, економічних та правових умов, які сприяли б розвитку бізнесу в цій сфері, вільну конкуренцію рекреаційних послуг в рамках встановлених екологічних норм і територіальні норми. Розвиток матеріально-технічної бази відпочинку буде залежати від багатьох факторів: рекреаційної активності населення, зростання його доходів, коливань цін на квитки, темпів економічних реформ, введення української валюти і її конвертованості, насичення товарного ринку. , Лібералізація зовнішньоекономічної діяльності та інші. Тому прогнозувати процеси в рекреаційній сфері на довгострокову перспективу вкрай важливо.

Найближчим часом, очевидно, буде тенденція до зниження рівня життя. Зростання цін випереджає зростання доходів. Соціальна нерівність між різними верствами населення буде збільшуватися. У цей період слід очікувати значного перевищення пропозиції послуг над реальним попитом на них. Основний контингент відпочиваючих складе найбільш забезпечена частина населення.

Оскільки основну часті потенційних споживачів послуг санітарно-курортних засобів становлять люди похилого віку, а це переважно малозабезпечені верстви населення, то ймовірно зростання цін на путівки може

відчутно знизити попит на лікування й оздоровлення в Трускавці, Моршині, Великому Любені, Немирові, на курортах Закарпаття. Тому актуальним залишається питання про державні дотації на санітарно-курортну сферу.

На найближчі роки, на нашу думку, в основу рекреаційної політики треба покласти такі пріоритети:

- 1) забезпечення «внутрішньої конвертованості» рекреаційних послуг шляхом підвищення їх якості та розширення асортименту,
- 2) поліпшення умов обслуговування;
- 3) обмеження нового будівництва рекреаційних об'єктів,
- 4) реконструкція і модернізація діючих закладів оздоровлення;
- 5) виділення та направлення коштів та ресурсів на ремонт та оснащення об'єктів інфраструктури.

б) організація виробництва екологічно чистої сільськогосподарської продукції.

Вільні кошти туристських організацій на прибутковою основі слід вкладати в об'єкти, не пов'язані безпосередньо з їх діяльністю (дороги, водопостачання та каналізація, зв'язок, послуги і т. Д). У майбутньому ці інвестиції працюватимуть на туристичному ринку; організація приміських зон відпочинку.

Оскільки в південних регіонах існує значний нереалізований попит на оздоровлення та відпочинок, доцільно створити умови для його задоволення в регіоні; З огляду на перспективу, доцільно організувати виробництво екологічно чистої сільськогосподарської продукції, щоб забезпечити потреби відпочиваючих в якісному харчуванні.

Світовий досвід показує, що створення такого корпусу з міжнародною сертифікацією продукції і відповідної рекламою може стати серйозним привабливим фактором і розширити ринок рекреаційних послуг; активне залучення приватного сектора (особливо в горах) в рекреаційний бізнес. Це дозволило б в значній мірі (перш за все в «пікові» періоди) в питаннях проживання і харчування. Для цього необхідно провести інвентаризацію приватного житла, укласти прямі договори з його власниками, прописавши в них всі умови співпраці, види і якість послуг, що надаються; пошук оптимальних форм залучення іноземного споживача через створення відповідної послуги та надання рекреаційних послуг, затребуваних на міжнародному ринку (наприклад, ліцензійне полювання); створення сучасної інформаційно-маркетингової служби у сфері рекреаційного бізнесу, основними завданнями якої є вивчення і прогнозування попиту на рекреаційні послуги, а також впровадження відповідних ініціатив з боку менеджменту для забезпечення балансу між попитом і пропозицією; формування банку бізнес-ідей та їх експертна оцінка; вивчення структури і напрямків турецьких потоків і їх прогнозів; вивчення міжнародного ринку рекреаційних послуг, заходів та пропозицій зарубіжних партнерів та ін.; підготовка висококваліфікованих кадрів у сфері рекреаційного бізнесу; створення потужної реклами, випуск якісної інформації та довідкового матеріалу.

Таким чином, реалізація даних пріоритетів створить необхідні стартові умови для подальшого розвитку індустрії відпочинку, що дозволить «відвести» тенденцію до зниження попиту на оздоровчі та відпочинкові послуги, поступово розширити їх ринок. Паралельно з цими процесами необхідно реалізувати ряд науково організованих інструментів для забезпечення екологічно безпечних масштабів, темпів і територіальних пропозицій щодо розвитку рекреаційного комплексу.

Узагальнюючи вищевикладене, можна зробити наступні висновки. Україна має всі передумови для того, щоб стати однією з провідних рекреаційно-туристичних країн світу, але аналіз сучасного стану вітчизняної рекреаційної сфери показує, що ефективність її діяльності стримується невирішеними низкою проблем. В першу чергу, це проблеми нормативно-правового забезпечення функціонування галузі, для вирішення яких необхідно внести відповідні зміни і доповнення до чинного законодавства; твердження національних стандартів на всі види рекреаційних і туристичних послуг [11].

Основними напрямками формування ефективного механізму реалізації стратегічних завдань подальшого розвитку рекреаційно-туристичної сфери повинні бути: оптимально збалансоване державне і регіональне регулювання соціально-економічних відносин в області організації і розвитку відпочинку і туризму; забезпечення доступності санаторно-оздоровчих і туристичних послуг для всіх верств населення; ефективна інвестиційна політика.

Рішення існуючих проблем і облік існуючих перспектив розвитку рекреаційно-туристичної сфери України буде запорукою модернізації існуючого рекреаційно-туристичного потенціалу держави, динамічного розвитку рекреаційно-туристичної сфери, забезпечення її стійкої конкурентоспроможності серед стратегічно пріоритетні галузі національної економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богатюк І. Г. Рекреаційні зони в Україні: стан та перспективи розвитку. - К. : Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації професійних спілок України. Серія: Право та державне управління, 2011. №4. С.48-51.
2. Кноема. URL: <https://knoema.ru>
3. Каджаметова Т. Н. Теоретические Основы Формирования и Функционирования туристско-рекреационного комплекса региона. Вісник Чернігівського державного технологічного університету, 2013. С № 1 (64).
4. Гавриленко О. П. 92 рекреационные ресурсы украины: современное состояние и перспективы освоения. – URL: http://uchebnikirus.com/ekologia/ekogeografiya_ukrayini_-_gavrilenko_op/rekreatsiyni_resursi_ukrayini_suchasniy_stan_perspektivi_osvoyennya.htm
5. Звездовская И. Туристический сезон — 2020: анализ, прогноз и немного оптимизма. – URL: <https://thepage.ua/exclusive/turisticheskij-sezon-2020-analiz-prognoz-i-nemnogo-optimizma>
6. Максимюк М.Н. Оцінка стану та перспективи розвитку ділового туризму в Україні. – Культура народів Причорномор'я, 2012. №235. С. 55-61.
7. . Бейдик О. О. Словник-довідник з географії туризму, рекреалогії та рекреаційної географії. К. : Палітра, 1997. 130 с.
8. Сажнева Н. М. Современные тенденции развития рекреационного хозяйства в Украине. Культура народів Причорномор'я, 1998. № 3. С. 387-389.
9. Дейнека Л. А., Желтикова С. В. Развитие рекреационных зон в Украине. Культура народів Причорномор'я, 2012. №221. С.39-41.
10. Гакман А. Характеристика рекреации в Украине. URL: <https://knoema.ruhttps://www.sportpedagogy.org.ua/html/journal/2009-08/html-ru/09gaadru.html>
11. Кушнірук Ю. С. Рекреалогія: навчальний посібник. Рівне: НУВГП, 2015. 148 с.
12. Стафійчук В. І. Рекреалогія. Навчальний посібник. К.: Альтпрес, 2006. -264с.
13. 13.Басловяк М.І Рекреація в спортивно-масових заходах для спортсменів і глядачів Сибірського Федерального Університету. Вип. С № 7 (64), 2013 С. 124-137.
14. Круцевич Т. Ю., Безверхня Г. В. Рекреація у фізичній культурі різних груп населення. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. - Київ : Олімпійська література, 2010. 248 с.
15. Кусков А. С., Голубева В. Л., Одинцова Т. Н. Рекреационная география. Учебно-методический комплекс. - М. : МПСИ, Флинта, 2005. 496 с.
16. Ступень Н. М. Фактори розвитку рекреаційного потенціалу територій. – Науковий вісник Херсонського державного університету, 2016. №18, частина 2. С. 117-119.

17. Гродзинська І.О., Нездоймінов С.Г., Гусєва О.В., Замкова А.В. Основи рекреалогії. Навчальний посібник. К. : Центр учбової літератури, 2014. 264 с.

18. Рутинський М. Й. Географія туризму України : навчально-методичний посібник. К. : Центр навчальної літератури, 2004. Вид. 2-ге, переробл. і доповн. 160 с

19. Про екологічну мережу : Закон України від 24 черв. 2004 р.. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 45. Ст. 502.

20. Трускавець город здоровья. Информационно-курортный центр. - URL: <https://truskavets.ua/ru/accommodation/sanatori-y-voyenny/#treatment>

21. Карпати Круїз. - URL: <https://karpatykruiz.com.ua/ru/truskavets/sanatoriums/krystal.htm>

22. Нафтуся-Тур. URL: <https://naftusia.com/ru/ukraina/vse-sanatorii/rejtingi/>

23. Санатории Карпат. URL: <https://sanatorii-karpat.com/sanatorii-almaz-truskavec/> анаторий алмаз

24. Куреда Н. М., Юхновська Ю.О., Взаємозв'язок економічних інтересів суб'єктів на ринку лікувально-оздоровчого туризму України. Інфраструктура ринку, 2016. №2. С.72-77.